

Innehåll

1	Inledning	7
1.1	Bakgrund	8
1.2	Sammanfattning av Sverker Sörlins rapport	8
2	Varför behövs en ny institutssektor?	13
2.1	Industriforskningsinstitutens roll i innovationssystemet	13
2.2	Industriforskningsinstitutet och näringslivet.....	15
2.3	Industriforskningsinstitutens styrkor och deras roll gentemot UoH.....	16
3	Internationell utblick	19
3.1	Institut i utlandet	19
3.1.1	Tyskland	19
3.1.1.1	Studieresa till Fraunhoferinstitut	21
3.1.2	Nederländerna.....	23
3.1.3	Finland.....	23
3.1.4	Norge.....	24
4	Nuvarande struktur.....	25
4.1	Swedish Research AB (Swerea),.....	26

4.2	Swedish ICT AB (SICT)	28
4.3	STFI-Packforsk	30
4.4	SP Sveriges Tekniska Forskningsinstitut AB	32
5	Möjligheter för utökad institutsstruktur	33
5.1	Utredningens förslag	33
5.2	En ny institutssektor.....	34
5.2.1	FOI	34
5.2.2	VTI.....	38
5.2.3	Skogforsk och JTI.....	39
5.2.4	IVL.....	41
5.2.5	IMEGO	42
5.2.6	Övriga institut.....	43
5.3	Genomförande	44
5.3.1	SP:s införande i strukturen.....	45
6	En ny holdingbolagsstruktur för instituten	47
6.1	Holdingbolagets uppgifter	49
6.2	Holdingbolagets namn.....	49
6.3	Styrning.....	50
7	Näringslivets behov av en ny institutssektor	53
7.1	Ägarföreningar	53
7.2	Industrins behov av instituten.....	55
8	Samverkan mellan UoH och institut	57
8.1	Erfarenheter från samverkan mellan lärosäten och institut.....	58

8.1.1	KTH:s samverkan med institut.....	58
8.1.2	Uppdrag till Vinnova om stärkt samverkan.....	60
8.2	Samverkan i framtiden.....	61
8.2.1	Samverkan med högskolor utan geografisk koppling till institut.....	62
9	Finansieringsmodeller.....	63
9.1	Nuvarande finansiering.....	63
9.2	Framtida finansiering.....	65
9.3	Kapitalisering av holdingbolaget.....	67
9.4	Behovet av kapitalisering av instituten.....	68
9.5	Framtida statligt finansieringsbehov.....	71
9.5.1	Finansieringsförutsättningar.....	72
9.5.2	Basfinansiering.....	73
9.5.3	Incitamentsfinansiering.....	74
9.5.4	Insatser för samverkan mellan UoH och institut.....	74
9.5.5	Samverkan med KK-stiftelsen.....	75
10	Handlingsplan.....	77
10.1	En mer sammanhållen institutsstruktur som kan uppträda mer samlat.....	77
10.2	Ett nytt holdingbolag skapas med en starkare roll att utveckla instituten.....	78
10.3	Institutens roll bör utvecklas.....	78
10.4	Samverkansprogram tillsammans med näringslivet.....	79
10.5	Starkare samverkan mellan UoH och institut.....	79

10.6	Instituten ska utvecklas till en stark internationell aktör, särskilt inom EU	79
10.7	Fortsatt samverkan med KK-stiftelsen.....	79
11	Slutsatser	81
11.1	En bredare institutbas	81
11.2	Ett förnyat holdingbolag	83
11.3	En starkare koppling till högskolan	83
11.4	En mer fokuserad institutssektor.....	84
11.5	En institutssektor som svarar mot näringslivets behov.....	84
11.6	En starkare aktör i EU:s ramprogram.....	85
Bilaga 1	Remissammanställning	87
Bilaga 2	Beslut om inrättande av arbetsgrupp.....	93
Bilaga 3	Förordnanden i arbetsgrupp	99

1 Inledning

Genom regeringsbeslut 16 mars 2006 uppdrog regeringen åt Kungl. Tekniska högskolan (KTH) att genomföra en analys av den svenska institutssektorn. Analysen avsågs kunna ligga till grund för statens ställningstagande om hur statens ägande, finansiering och styrning av industriforskningsinstituterna bör vara organiserat. Uppdraget genomfördes av professor Sverker Sörlin och en rapport – En ny institutssektor – överlämnades till regeringen 20 juni 2006. Analysen fokuserade på instituten i den s.k. fyrklövern, dvs instituten som ägs av IRECO Holding AB och SP Sveriges Tekniska forskningsinstitut AB (SP), men omfattade också andra institut med betydelse för industriell utveckling: Skogforsk, Institutet för jordbruks- och miljöteknik (JTI), IMEGO AB, IVL Svenska miljöinstitutet AB (IVL) samt Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) samt Statens väg- och transportforskningsinstitut VTI (VTI). Rapporten var föremål för en hearing som hölls den 6 december 2006 och besöktes av ca 100 personer. Dessutom gavs möjlighet att insända skriftliga remissvar. Remissammanställning finns i bilaga 1.

Regeringen beslöt därefter den 25 januari 2007 att tillsätta en arbetsgrupp inom Regeringskansliet, en s.k. IDA-grupp, med uppgift att ta fram en handlingsplan för en fortsatt utveckling av industriforskningsinstituterna. Regeringsbeslutet finns i bilaga 2. Gruppens sammansättning framgår av bilaga 3. Som sekreterare har under tiden 1 april – 15 juli 2007 förordnats civ. ing. Maja Fjaestad. Handlingsplanen ska baseras på förslagen i Sverker Sörlins rapport och på vad som framkom vid remissomgången. En utgångspunkt för gruppens arbete har också varit regeringens

intention att stärka institutssektorn vilket anges i budgetpropositionen för 2007 (prop 2006/07:1).

1.1 Bakgrund

Begreppet institutssektor är inte klart definierat. Vanligen menas de institut i Sverige som bedriver forskning och andra kvalificerade tjänster med industriell inriktning. Ibland talar man också om industriforskningsinstitut.

Sedan 1997 har en omstrukturering av industriforskningsinstituterna pågått under ledning av IRECO Holding AB. Under perioden 2003 till 2005 gick denna omstrukturering in i en mer intensiv fas och fyra grupper av institut, den så kallade fyrklövern, bildades. Detta arbete kan i nuläget sägas vara avslutat. Den förra regeringen konstaterade i den forskningspolitiska propositionen *Forskning för ett bättre liv* (prop. 2004/05:80) att fortsatta insatser krävdes för att stärka institutssektorn och göra den till en starkare resurs för den näringslivsinriktade forskningen. I propositionen gjorde regeringen bedömningen att medlen för en långsiktig strategisk finansiering av verksamheten vid industriforskningsinstituterna borde öka för att fullt utbyggd motsvarar 210 miljoner kronor. I samma proposition redovisade den förra regeringen sin avsikt att i undantagsfall öppna upp för ett statligt majoritetsägande.

1.2 Sammanfattning av Sverker Sörlins rapport

I Sverker Sörlins rapport föreslås en omvandling och förstärkning av de statliga industriforskningsinstituterna och bildandet av en samlad struktur för dessa.

Institutssektorns främsta uppgift är att erbjuda forskningsstöd och kvalificerade tjänster till svenskt näringsliv. Den enda aktör som kan garantera en sådan ordning är staten. Staten bör därför ha det överordnade ansvaret för institutssektorn, menar

Sverker Sörlin i sin rapport. Detta ansvar skulle bestå i en sammanhållen och långsiktig politik för sektorn med tydliga spelregler och med klara ambitioner. Det är av största vikt att denna politik klargör institutens särart och roll och därmed även deras relationer till andra aktörer, i första hand till näringslivet men också till universitet och högskolor, UoH. I politiken bör vidare ingå en tydlig bild av sektorns organisation, ägande och finansiering.

Det förslag till organisation för de nuvarande instituten som rapporten presenterar är en koncern som helägs av staten på koncernnivå. I denna koncern bör så mycket som möjligt av den industriellt relevanta statliga institutssektorn samlas.

Sverker Sörlins huvudargument för bildandet av en samlad svensk institutskoncern är:

- Internationell konkurrenskraft. En samlad svensk institutssektor skulle bli konkurrenskraftig gentemot de stora europeiska instituten och även kunna ta uppdrag från utlandet mycket mer än vad fallet är idag.
- Ett starkt varumärke. En samlad koncern skulle betyda att instituten i Sverige kan uppträda under ett gemensamt varumärke.
- Nationell närvaro, dvs bredare närvaro geografiskt.
- Strukturförändringar och anpassningar till efterfrågan kan göras lättare.
- En koncern får ekonomiska förutsättningar att investera i gemensamma anläggningar och ger möjlighet till bättre utnyttjande av dessa.
- Nya institut. En koncernstruktur möjliggör även uppbyggnad av kapacitet inom nya branscher och sektorer av ekonomin och näringslivet. Att frågor om förnyelse och omvandling av institutssektorn hanteras inom sektorn själv är en fördel framför om staten fortlöpande svarar för dessa ställningstaganden.
- Bättre samverkan med UoH med tydliga incitament.

- En förstärkning av den tekniska forskningen. Det betyder också fler beställningar och uppdrag till de tekniska högskolorna och fler och större forskningsprojekt med större engagemang för fler företag. Sammantaget torde detta leda till att företagen är beredda att investera mer resurser i forskning vid såväl institut som tekniska högskolor, vilket betyder en större arbetsmarknad och fler karriärvägar för ingenjörer och tekniskt forskarutbildade.
- Ett samverkande innovationssystem. UoH kan profilera sig och utöva sina roller friare. Instituterna kan tjäna företagen effektivare och med en stabilare forskningsbas. Företag, såväl stora som små, får starkare partners i Sverige med en bredare repertoar av tjänsteutbud, från serviceinriktade institut till starka, kanske världsledande, forskningsmiljöer.

En institutskoncern föreslås inkludera instituten Swerea, SICT och STFI-Packforsk, vilka idag är delägda av statliga IRECO. Även SP föreslås föras till koncernen, liksom VTI, IVL, IMEGO, JTI, Skogforsk, och FOI.

Den nya och samlade institutssektorn föreslås ha en tydlig statlig finansieringsordning. Vid sidan av konkurrensutsatt finansiering, vilken liksom tidigare bör stå för den största delen av institutens intäkter, föreslås den statliga finansieringen ha tre huvudsakliga komponenter:

- Grundfinansiering.
- Prestationsbaserad finansiering av kundnytta.
- Medel för samverkan mellan högskolor och forskningsinstitut.

Grundfinansieringen tillförs koncernen direkt från statsbudgeten beräknat på föregående års omsättning. Den föreslås svara för minst 15 och högst 20 procent av intäkterna. Eftersom kundnytta är avgörande för institutens berättigande föreslås en

prestationsbaserad finansieringsform införs som belönar fokuseringen på kärnuppgiften: FoU-samverkan med företag, där staten bör medfinansiera innovativa projekt i samarbete med företag.

En särskild finansieringsform föreslås införs för att stärka samverkan mellan UoH och institut. Vinnova föreslås ges uppdraget att åstadkomma finansiering som innehåller samverkan mellan institut och UoH med initial tyngdpunkt i redan etablerade strategiska innovationsmiljöer där institut förekommer.

2 Varför behövs en ny institutssektor?

Inget land inom OECD investerar så mycket i forskning och utveckling, FoU, som Sverige. Näringslivet och statens FoU-satsningar utgör nära 4 procent av BNP. Det svenska näringslivet är mycket FoU-intensivt och ca 75 procent av den totala svenska FoU-insatsen utförs där. Näringslivets forskningssatsningar är emellertid koncentrerade till ett fåtal stora multinationella företag. Statens insatser för FoU motsvarar nästan 1 procent av BNP. Av de statliga medlen går nära 2/3, 65 procent, till UoH. Resterande statliga FoU-medel avser forskning i statliga myndigheter, institut, företag eller FoU som utförs i andra länder. De svenska industriforskningsinstituterna har internationellt sett en liten statlig finansiering och är huvudsakligen finansierade av näringslivet. Genom sitt nära samarbete med företagen skulle de kunna vara väl lämpade för att göra den kunskap som finns i det svenska forskningssystemet bredare tillgänglig och vidareutveckla den så att den kan komma till nytta för såväl stora som små företag i hela Sverige.

2.1 Industriforskningsinstitutens roll i innovationssystemet

Regeringen har i budgetpropositionen 2007 för (prop 2006/07:1) angivit att institutssektorn behöver stärkas. Sverker Sörlin har också identifierat forskningsinstitut med inriktning på industrins

och näringslivets behov som en vital del i det innovationssystem som behövs för att bibehålla och skärpa svensk konkurrenskraft som genom ny kunskap kan ge bidrag till en hållbar samhällsutveckling och tillväxt. Instituterna arbetar med FoU som utgår från näringslivets behov och verkar i gränslandet mellan UoH:s forskning och näringslivets utveckling av produkter, processer och tjänster. De bygger upp, förädlar och förmedlar näringslivsmotiverad forskning och kan på så vis understödja företagens utvecklingsarbete, med syfte att skapa värde och tillväxt i den svenska ekonomin.

Därmed har också industriforskningsinstituterna möjligheten att spela en central roll i innovationssystemet. Instituterna arbetar med FoU som är mera tillämpad och industriell än vad som är vanligt inom UoH, men samtidigt tillräckligt kunskapsstung för att vara användbar av företagen. De utgör en industritillvänd forsknings- och utvecklingspartner för företagen genom att kunna svara mot företagets krav på projektstyrning och förutsägbara resultat. Instituterna har sin särskilda styrka i att de kan fokusera på utvecklingsstegen som måste genomföras i nära samverkan med företaget. Industriforskningsinstituterna är också en alternativ karriärväg för universitetsforskare och rekryteringsbas för näringslivet. De bidrar på så sätt också till en ökad mobilitet för disputerade forskare och samtidigt till att föra kunskap från UoH till industrin.

I Sverige har s.k. utvecklingspar med nära samarbete mellan staten och tekniskt avancerade företag främst inriktade på att bygga infrastruktur och inom försvarssektorn varit av stor betydelse för den tekniska utvecklingen. Instituterna har hos oss därför, med undantag för FOI, blivit förhållandevis små och inte haft samma betydelse som de har i andra länder. Historiskt sett har de haft en tydlig branschstruktur och en betydande mångfald. Genom att utvecklingsparen i takt med omregleringar och bolagiseringar i stor uträkning mist sin betydelse har behovet av en stärkt institutssektor ökat. Under senare delen av 1970-talet och början av 1980-talet genomfördes dessutom politiska beslut som försköt tyngdpunkten i det offentliga forsknings-

finansieringen och utförandet ännu mer mot UoH. Sverker Sörlins utredning föreslår en tydligare samordning, starkare statlig styrning och ökad statlig finansiering av industriforskningsinstituterna. I denna rapport undersöks vilka möjligheter en förstärkt institutssektor kan innebära.

2.2 Industriforskningsinstituterna och näringslivet

Industriellt inriktad FoU behövs för att skärpa svenska företags konkurrenskraft och genom ny teknik ge bidrag till en hållbar samhällsutveckling och tillväxt. Teknikutveckling och industriella innovationer behöver näras i miljöer med både kunskap och industriell förankring. Den form av verksamhet som utförs vid industriforskningsinstituterna är därigenom centrala för svensk industriell utveckling.

De miljöer som instituten kan erbjuda såväl företagen som lärosätena kan möjliggöra att forskningsresultat snabbare omsätts till konkreta produkter och tjänster. Denna fråga har exempelvis aktualiserats i den politiska debatten om en hållbar samhällsutveckling, och de behov av ny teknik, nya lösningar och nya industriella varor och produktionsmetoder som därför behöver utvecklas.

En stärkt institutssektor kan också komplettera och stödja högskolans arbete med affärsutvecklande verksamhet. Detta är en prioriterad uppgift för UoH och kan med hjälp av instituten bedrivas kraftfullare. Ökade inslag av institutsforskning i samarbetet mellan UoH och näringslivet kan spela en viktig roll för att öka UoH:s arbete med kommersialisering av idéer och innovationer och öka möjligheterna till att dessa leder till resultat.

I den globalisering av FoU som nu pågår finns en stark svensk bas för näringslivsinriktad forskning där svenskt näringsliv efter det i Israel avsetter mest i världen för FoU. Det är viktigt att näringslivet även i framtiden väljer att utföra denna i Sverige. Det är också angeläget att småföretagen i ökad

utsträckning får del av denna forskningsbas. En konkurrenskraftig institutssektor, som förmår att samverka med UoH, kan bidra till en sådan utveckling. Det finns även en växande internationell marknad för uppdragsforskning där starka forskningsinstitut är en konkurrensfördel. Utan en sådan sektor finns risk att svenska företag istället för att bedriva sin FoU i Sverige söker sig till länder med mera högpresterande institut, särskilt om ägarbildningen i tekniskt avancerade företag förändras. Här kan även institutens finansiering ha betydelse. En stärkt institutssektor kan bidra till att nationella satsningar på FoU i ökad utsträckning behålls i Sverige.

För att institutssektorn ska kunna spela denna roll krävs att den i högre utsträckning än hittills förmår att fokusera på områden där den har förutsättningar att tillsammans med såväl UoH som näringsliv har möjlighet att skapa excellenta¹ utvecklingsplattformar. Den ökade samordning som kan komma till stånd i en samlad institutssektor bedöms kunna öka förutsättningarna för detta, bl.a. eftersom det leder till att kritisk massa kan skapas och ett effektivare resursutnyttjande kan uppnås.

2.3 Industriforskningsinstitutens styrkor och deras roll gentemot UoH

Den stora skillnaden mellan institut och UoH ligger i att de har olika uppgifter. UoH:s huvuduppgifter är forskning och utbildning samt att samverka med det omgivande samhället. Instituterna däremot fokuserar på utveckling och innovation. Några exempel på typiska institutsuppgifter är därför tillämpat forsknings- och utvecklingsarbete, design och tekniska tillämpningar, mätningar, provning, tester, rådgivning, utveckling och tillverkning av prototyper och pilotanläggningar. Flera av dessa uppgifter har nära beröring med UoH:s

¹ Med excellent avses mycket framstående, ofta nationellt eller internationellt

verksamhet men är sammantaget inte uppgifter som UoH regelmässigt arbetar med och heller inte har möjlighet att prioritera. Industriforskningsinstituterna kompletterar alltså UoH:s arbete.

Näringslivets FoU har ökat med drygt 60 procent under det senaste decenniet och såväl teknikinhåll som förädlingsgrad har ökat. Samtidigt har företagets finansiering av FoU vid UoH ökat med 80 procent vilket motsvarar ökningen av fakultetsanslaget under samma period. Sammantaget finansierar svenska företag FoU vid UoH för drygt 1,2 miljard kronor årligen och utgör omkring 5 procent av högskolans totala forskningsintäkter. De största ökningarna i företagets satsningar på FoU har skett inom sektorer som läkemedel, el- och optik samt fordon där företagen i stor utsträckning själva utför sin FoU och speciellt avseende läkemedel även i samverkan med forskare vid UoH.

Sedan 1994 har institutens företagsintäkter ökat med 20 procent och IRECO-institutens samlade företagsintäkter är nu totalt ca 600 miljoner kronor. Samtidigt har under perioden basanslaget minskat med ca 50 procent. Här spelar institutens inriktning mot traditionella svenska industrigrenar en stor roll. Inom dessa industrisektorer har instituterna en konkurrensfördel genom sin roll att arbeta med mera tillämpad forskning med fokus på de utvecklingssteg som måste utföras i nära samverkan med företagen. En stärkt institutssektor är därför särskilt betydelsefull för dem.

De svenska industriforskningsinstituterna är inom sina områden också viktiga aktörer i internationell forskning och som mottagare av internationell forskningsfinansiering. Institutens intäkter kommer till en växande del från utländska källor. Såväl 2005 som 2006 kom nästan tio procent av intäkterna till IRECO-instituterna från EU (år 2006 95 miljoner kronor²). Som jämförelse var andelen EU-finansiering år 1997 omkring 5 procent. Detta står för en större andel jämfört med den EU-

² Vinnovas årsredovisning 2006

finansierade forskning som utförs vid UoH (år 2006 ca 5 procent), som dock har en betydligt större volym (år 2006 ca 1 miljard kronor). IRECO-instituten är alltså relativt sett skickliga på att dra till sig EU-medel och de anlitas gärna som samordnare av EU-projekt, vilket vittnar om att de har ett gott anseende för sin organisatoriska förmåga och leveransduglighet.

Flera remissinstanser, främst lärosäten, har pekat på otydligheten i rollfördelningen mellan institut och UoH. Det bör därför ligga i såväl lärosätenas som institutens intresse att utveckla dessa roller, bl.a. kring samverkansuppgiften, eftersom de kan komplettera varandra. Liksom det för lärosätena är en prioriterad uppgift att utveckla excellens inom utbildning och forskning bör det för instituten vara lika angeläget att eftersträva excellens inom utveckling och innovation. Därmed skulle en tydlig rollfördelning uppnås som är tillräcklig för att de inte ska behöva konkurrera på varandras domäner.

För att nå detta mål bör regeringen redovisa detta som sin syn på inriktningen av institutens utveckling. Likaså måste incitament skapas som kan understödja en sådan utveckling.

3 Internationell utblick

I ett flertal med Sverige jämförbara länder utförs en stor del av den statligt finansierade forskningen vid institut. Medan i Sverige huvuddelen av den statligt finansierade forskningen går till UoH går i flera av dessa länder hälften eller mer av statens forskningsbudget till andra institutioner. Mest utpräglat är detta i länder där instituten dominerar det offentliga forskningsutförandet (Frankrike, Norge, Tyskland och i flertalet östeuropeiska länder), men även länder som Danmark, Finland, Nederländerna, Storbritannien och USA utförs stora andelar av den offentligt finansierade forskningen utförd vid institut och offentliga laboratorier eller andra vetenskapliga anläggningar. I detta kapitel redogörs helt kort för fyra utländska institutsstrukturer som ofta brukar figurera i den svenska forskningsdebatten: Fraunhofer i Tyskland, TNO i Nederländerna, VTT i Finland och SINTEF i Norge.

3.1 Institut i utlandet

3.1.1 Tyskland

De största och kanske mest välkända av forskningsinstituten i Europa är de tyska Fraunhofer, som år 2006 omsatte 1,2 miljarder euro och sysselsatte 12 700 personer i 56 olika institut. Fraunhofer grundades efter andra världskriget år 1949, med uppgift att stötta och finansiera industrinära forskning i den bayerska stål- och verkstadsindustrin, men efterhand fick insti-

tutet även en nationell roll. År 1954 grundades det första av Fraunhofers forskningsinstitut, Institutet för tillämpad mikroskopi i Mannheim, och kort därefter blev man även delaktig i den tyska återupprustningen genom militär forskning, främst på flygområdet. Försvarsforskningen blev snabbt en viktig del av verksamheten vid Fraunhofer, och i början av 1960-talet svarade den för halva institutets omsättning.

År 1965 rekommenderade det tyska forskningsrådet att den icke-akademiska forskningen skulle stärkas kraftigt, vilket gynnade institutforskningen i allmänhet och Fraunhofer i synnerhet. Det var nu som den välkända "Fraunhofer-modellen" etablerades, med en direkt koppling mellan institutet och dess förmåga att attrahera forskningsuppdrag från industrin och nivån på statens basfinansiering. Verksamheten renodlades genom att varje institut i gruppen tilldelades ett eget forskningsområde, och de tidigare stängda militära instituten började öppnas upp för civil forskning. Resultatet blev en stadig tillväxt som håller i sig än idag. År 1969, innan modellen lanserades, hade Fraunhofer 1 200 anställda fördelade på 19 institut med en sammanlagd omsättning på 33 miljoner D-mark. Detta hade tio år senare växt till det dubbla, och vid murens fall 1989 hade Fraunhofer 6 400 anställda fördelade på 37 institut och en omsättning på 700 miljoner D-mark. Försvarsforskningen minskade samtidigt i betydelse, år 1988 svarade den för endast 10 procent av gruppens omsättning, och i början av 1990-talet gjordes därför ytterligare ansträngningar att öppna upp de militära instituten för civil forskning.

Den tyska återföreningen i början av 1990-talet medförde att en rad tidigare östtyska forskningsinstitut fördes in i Fraunhofergruppen, och verksamheten började samtidigt internationaliseras. År 1994 grundades ett dotterbolag i USA. Idag finns man på fem platser i USA och 10 i Europa, bl.a. i Göteborg och Jönköping, liksom i Kina, Japan, Sydkorea och Indonesien, och Fraunhofer har idag egen verksamhet i Schweiz, Malaysia, Singapore och Kina. Ett politiskt beslut tillåter sedan 1995 Fraunhofer att använda upp till fem procent av sin basfinan-

siering för verksamhet utomlands. EU-forskningens stora betydelse i Fraunhofers strategi framgår tydligt av att man har ett särskilt lokalkontor i Bryssel. Värt att notera i detta sammanhang är att svenska företag är en av Fraunhofers största kundgrupper.

3.1.1.1 Studieresa till Fraunhoferinstitut

Delar av arbetsgruppen genomförde en studieresa till Fraunhoferinstitutet i Tyskland. Dels besöktes Fraunhofers huvudkontor i München, dels besöktes Fraunhoferinstitutet för industrimatematik i Kaiserslautern. Bakgrunden till besöket på det senare är att de sedan 2001 driver Fraunhofer Chalmers centrum för industrimatematik i Göteborg tillsammans med Chalmers.

Besöket i München: Vid besöket i München beskrevs allmänt hur Fraunhofer fungerar. Fraunhofer är en "Verein" med säte i München. De 56 instituten är lokaliserade till de flesta delstater i Tyskland. Institutet är egentligen "profit centres" vilket bl.a. innebär att alla legala dokument, t.ex. kontrakt måste signeras i München. Institutet är indelade i sex s.k. allianser inom olika områden: IT, livsvetenskap, material och komponenter, mikroelektronik, produktion samt ytteknik och fotonik. Ytterligare en allians utgörs av försvars- och säkerhetsområdet.

I Tyskland är Fraunhofer ett begrepp i Tyskland och en välkänd del av det tyska forskningslandskapet. Man är också en populär arbetsgivare och ligger bland de tio populäraste för nyutexaminerade inom flera ämnesområden.

Fraunhoferinstitutet har utvecklat en särskild modell för finansiering som man försöker att följa ganska strikt. Den innebär att 1/3 av finansieringen utgör basfinansiering, 1/3 är finansiering för projekt tillsammans med näringslivet och 1/3 är finansiering från näringslivet. Vid Fraunhofer betonar man eftersträvar en välbalanserad finansiering för att bevara karaktären av institut och inte glida över i konsultverksamhet. Detta innebär bl.a. en relativt hög andel offentlig finansiering. Fördelningen till

instituten styrs i huvudsak av institutens omsättning. Om instituten hamnar i ekonomiska svårigheter kan åtgärder vidtas på central nivå för att rätta till missförhållandena.

Fraunhoferinstitutet har ett nära samarbete med universiteten. Chefen för institutet är i allmänhet professor vid ett närliggande universitet. I övrigt består samarbetet främst av gemensamma projekt, forskarutbildning och forskarrörlighet. Eftersom Fraunhofer är så välkänt i Tyskland har man inga särskilda aktiviteter gentemot näringslivet. Institutet utvecklar strategiska partnerskap med stora företag. Man har också traditionellt en nära kontakt med de små och medelstora företagen, över 50 procent av intäkterna kommer från dem.

Styrningen av instituten är relativt komplicerad och bygger på en tysk federativ modellen. Styrelsen för Fraunhofer ansvarar för ledning, representerar instituten internt och externt, arbetar med FoU-strategier och finansiell planering, ansvarar för att institutionell finansiering kommer fram samt utser direktörer i instituten. I vetenskapliga och tekniska frågor förlitar man sig på rådgivande grupper.

Immateriella rättigheter (IPR) får en allt större betydelse för instituten. En bakgrund är bl.a. de stora intäkter man får genom rättigheterna till MP3-tekniken. I München finns en avdelning på ca 40 personer som hanterar IPR och en strategi har utvecklats. Den implementeras nu för de olika instituten.

Besöket i Kaiserslautern: Vid besöket i Kaiserslautern fick vi framförallt en presentation av hur det framgångsrika samarbetet med Chalmers har utvecklats.

Fraunhofer Chalmers centrum för industrimatematik drivs som en stiftelse. Verksamheten startade 2001 sedan Fraunhofer 1999 beslutat att öka sin internationella närvaro. Finansieringsstrukturen följer den som man har vid samtliga Fraunhoferinstitut. Basfinansieringen kommer till lika stora delar från Chalmers och Fraunhofer, idag total ca 10 miljoner kronor. Vid centret finns 26 anställda och omsättningen var 2006 ca 28 miljoner kronor.

3.1.2 Nederländerna

Nederländernas forskningsinstitut TNO har 5 000 medarbetare och en omsättning år 2005 på 562 miljoner euro. Basfinansieringen uppgår till ca 35 procent. Den nederländska institutssektorn var tidigare ganska splittrad, men på 1970-talet påbörjades arbetet att gå i riktning mot dagens mer samlade, polytekniska struktur. Nu är TNO organiserat i fem kärnområden: TNO Quality of Life, TNO Science and Industry, TNO Defence, Safety and Security, TNO Built Environment and Geosciences, samt TNO Information and Communication Technology. Den gamla institutsstrukturen märks delvis som affärsenheter under kärnområdena.

Försvarsforskningen inom TNO Defence utgör 20 procent av omsättningen vid TNO, och motsvarar i storlek och inriktning ungefär svenska FOI. Forskning bedrivs både inom "klassiska" militära områden som sprängämnen, radar, elektronik, operationsanalys och NBC-skydd, och nyare områden som skydd mot terroristangrepp och metoder för brottsbekämpning. Försvarsdepartementet är den största kunden och svarar för hälften av omsättningen vid TNO Defence.

3.1.3 Finland

Det finländska forskningsinstitutet VTT hade år 2004 en omsättning på 218 miljoner euro och sysselsatte ca 2660 personer. Basfinansieringen utgörs av ca 30 procent av omsättningen. VTT har militära rötter, och grundades under andra världskriget för att förse den finländska krigsmakten och civilförsvaret med vetenskaplig kompetens inom mätning och provning. Denna inriktning dominerade helt fram till slutet av 1950-talet, då VTT började sälja sina tjänster även till den privata industrin. Vid mitten av 1960-talet hade VTT vuxit till att bli Finlands största forskningsinstitut med 400 forskare, och expansionen fortsatte under 1960- och 1970-talen.

Strukturen på organisationen är mycket komplex. Forskningen är organiserad i sju kunskapskluster, som i sin tur är uppdelade på 45 kunskapscentra: Digital Information Systems, Materials and Building, Telecommunications, Industrial Systems, Biotechnology, Microtechnologies and Sensors, samt Energy, Pulp and Paper. VTT finns på flera universitetsorter i Finland men har också mindre verksamheter i städer där universitet saknas.

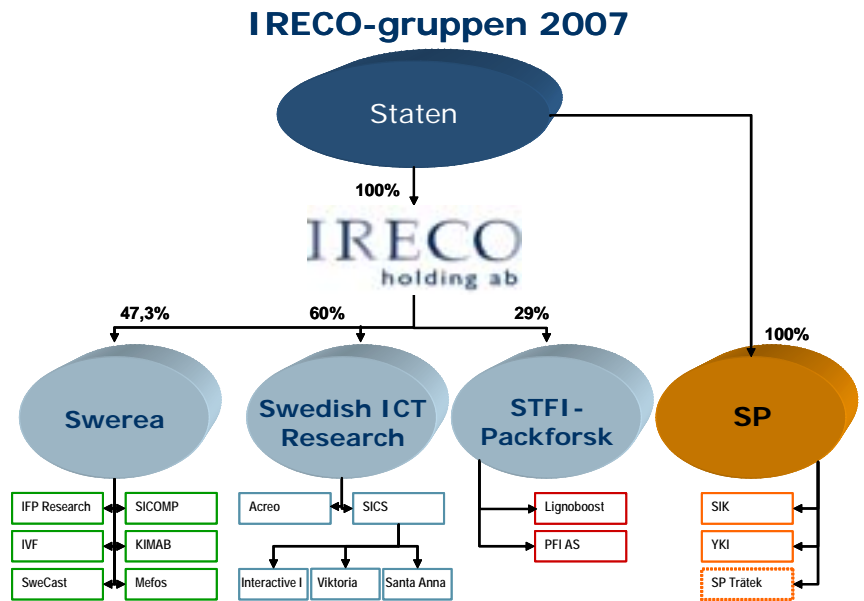
3.1.4 Norge

Forskningsinstitutet SINTEF i Norge skiljer sig från de flesta andra i Europa genom den nära kopplingen till Norges tekniska naturvetenskapliga universitet (NTNU) i Trondheim, ett band som har funnits där ända sedan universitet grundade institutet år 1950. De första trettio åren växte SINTEF organiskt genom att professorer vid universitetet satte upp forskningsavdelningar och laboratorier vid institutet. Verksamheten ökade kraftigt i omfattning år 1993 när SINTEF tog över konkurrenten SI i Oslo. Nu omsätter SINTEF 1071 miljoner norska kronor och har 1810 anställda, av vilka nästan en tredjedel, eller 573 personer, samtidigt har någon form av tjänst vid NTNU. Forskningen vid SINTEF är uppdelad på sex tekniska avdelningar: SINTEF Health, SINTEF ICT, SINTEF Marine, SINTEF Materials and Chemistry, SINTEF Oil and Energy, samt SINTEF Technology and Society. Den viktiga roll som SINTEF spelar för det norska innovationssystemet, framgår tydligt av den höga andelen institutsforskning som finns i Norge. En fjärdedel av forskningen i Norge bedrivs vid institut, lika mycket vid universitet och högskolor. Det privata näringslivet svarar för resten.

4 Nuvarande struktur

De svenska industriforskningsinstituterna har genomgått stora förändringar under det senaste årtiondet. Dagens situation kan först och främst härledas till mitten av 1990-talet. Kommittén för omstrukturering och förstärkning av industriforskningsinstituterna (KOFI) tillsattes i februari 1995 för att utreda en bolagisering av forskningsinstituterna. Kommittén lämnade sitt betänkande *Att utveckla industriforskningsinstituterna* (SOU 1997:16) i november 1996. Huvudrekommendationen var att instituten borde bolagiseras. Detta ledde till att IRECO Holding AB bildades med staten som huvudägare (55 procent) och Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling, KK-stiftelsen, som delägare (45 procent). KK-stiftelsen hade bildats 1994 med uppdraget att stödja en omstrukturering av forskningsinstituterna. Sedan 1 januari 2007 är IRECO helägt av staten sedan KK-stiftelsen överlätit sitt aktieinnehav till staten.

De följande åren genomförde IRECO ett omfattande arbete med att bolagisera och strukturera om institutssektorn i större enheter. Detta arbete får nu betecknas som avslutat och resultatet är den s.k. fyrklöverstrukturen (se fig 4.1). Den består av fyra institutsgrupperingar, varav tre finns inom IRECO och ett, SP, är fristående och helägt av staten. Modellen med fyra huvudgrupperingar togs fram i samråd med institutens huvudägare i industrin.

Figur 4.1. Fyrklöverstrukturen

4.1 Swedish Research AB (Swerea),

Swerea-koncernen verkar inom områdena material-, process-, produkt- och produktionsteknik. Moderbolaget Swerea äger sex forskningsinstitut, varav IVF Forskning och utveckling AB, IFP Research AB, SICOMP AB, Korrosions- och Metallforskningsinstitutet AB (KIMAB) samt SweCast AB är helägda av koncernmodern (se fig. 4.2). MEFOS Metallurgical Research AB ägs till 64 procent av stiftelsen MEFOS och till 36 procent av Swerea. Avtal finns om att MEFOS ska bli helägt dotterbolag till Swerea under 2007 och arbetet pågår med att realisera detta. Koncernen omsätter 296 miljoner kronor. Swereas huvudkontor ligger i Stockholm, men verksamhet finns även i Göteborg, Luleå, Jönköping, Piteå samt Brest (Frankrike) och Kaunas

(Litauen). Varje bolag har en fristående, liten och professionell styrelse som utses efter förslag från nomineringskommittéer för de olika bolagen.

IRECO äger 47,3 procent av Swerea AB, resten fördelar sig intressentföreningar och ägarstiftelse enligt tabell 4.1 nedan.

IRECO Holding AB	47,3 %
IVF:s Intressentförening	5,9 %
Intressentföreningen för IFP SICOMP	7,1 %
Intressentföreningen för Korrosionsinstitutet	6,9 %
Stiftelsen svensk järn- och metallforskning	21,9 %
Svenska Gjuteriföreningen (Swecast)	9,2 %
MEFOS, Stiftelsen för Metallurgisk Forskning	1,8 %
Summa	100 %

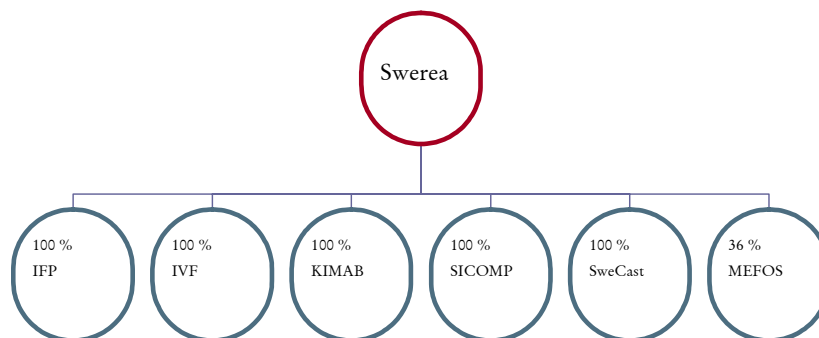
Tabell 4.1 Ägandet i Swerea

Totalt äger alltså industrins intressentföreningar 52,7 procent av Swerea. Till intressentföreningarna är ca 300 företag i branschen knutna. När MEFOS AB övergår till att bli helägt bolag till Swerea ökar stiftelsen Mefos sin ägarandel i Swerea. När detta är genomfört kommer industrin att äga 57 procent av Swerea och IRECO 43 procent.

Industrin – i första hand medlemmarna i ägarföreningarna (alt. intressentföreningarna, synonyma begrepp) – har som majoritetsägare i Swerea det ägarinflytande som utgår från aktiebolagslagen, bolagsordningen och aktieägaravtalet. De utövar inflytande på forskningsverksamheten genom en rådgivande grupp som knutits till Swerea och genom programråd som är knutna till dotterbolagen. Industriföretagen kan också delta i medlemsprogram inom respektive intressentförening, vilket ger

fördelar vad gäller inflytande i projekt och bolagens långsiktiga verksamhetsinriktning.

Swerea styr dotterbolagen via styrelse- och stämmobeslut. Moderbolagets verkställande direktör (VD) är ordförande i dotterbolagens styrelser och det finns även en ledningsgrupp som består av de verkställande direktörerna i samtliga bolag. Swereas styrelse utses på förslag av en nomineringskommitté som ägarna utser vid Swereas årsstämma.

Figur 4.2. Swerea med underinstitut

4.2 Swedish ICT AB (SICT)

Det andra klöverbladet är Swedish ICT AB (SICT) som samlar instituten inom datorvetenskap, mikroelektronik och optik. Moderbolaget SICT har de två helägda instituten Acreo och SICS som dotterbolag, varvid SICS samlar tre mindre institut under sig: Interactive Institute, Viktoria och Santa Anna (se fig.4.3). Huvudkontoret ligger i Kista, Stockholm, i direkt anslutning till KTH:s institutioner. Verksamhet finns därutöver på följande orter i Sverige: Göteborg, Eskilstuna, Linköping, Norrköping och Hudiksvall. År 2006 var omsättningen i SICT 339 miljoner kronor och ca 340 personer var sysselsatta vid de fem instituten.

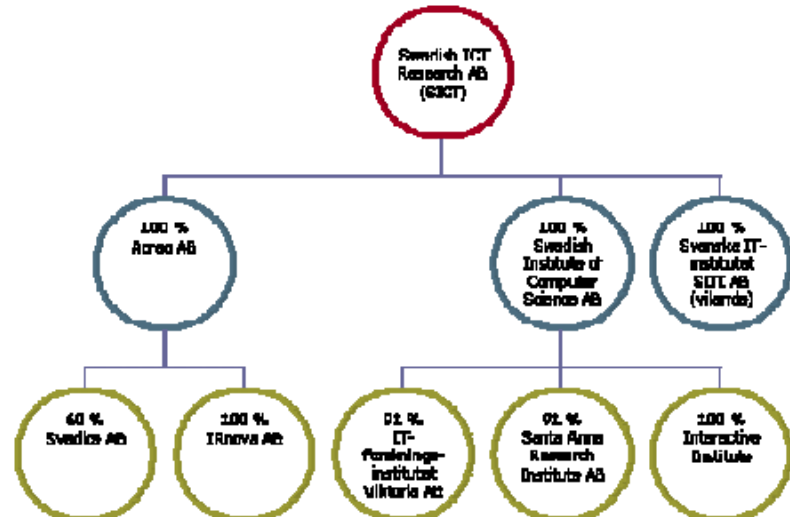
IRECO äger 60 procent av SICT, återstående ägs till vardera 20 procent av intressentföreningarna för Acreo – FMOF (hårdvarusektorn) respektive SICS – FAV (programvarusektorn) enligt tabell 4.2.

IRECO Holding AB	60 %
Intressentföreningen för Acreo, FMOF	20 %
Intressentföreningen för SICS, FAV	20 %
Summa	100 %

Tabell 4.2 Ägandet i SICT

Totalt har SICT 68 företag som är medlemmar i någon intressentförening. I intäkter bidrar företag från intressentföreningarna med ca 50 procent av företagsintäkterna.

Intressentföreningen FAV ägs av ägarföreningen FDF som tidigare var ägarförening i SICS. I styrelsearbetet har ägarföreningarna inflytande genom att FMOF och FDF utser en person var till nomineringskommittén för SICT:s styrelse (av totalt tre personer i nomineringskommittén.). FMOF utser direkt tre personer till Acreos styrelse (av totalt fem personer) och FDF utser tre personer till SICS styrelse.

Figur 4.3. SICT med underinstitut

Acreeo och SICS är alltså helägda av koncernmodern, medan dotterdotterinstituten inte är helägda. Acreeo äger 91 procent av IRnova. Nio procent ägs av 17 medarbetare och STING (Stockholm Innovation and Growth). IRnova är en bolagisering för att kommersialisera vissa tekniska resultat. SICS äger 100 procent av Interactive Institute och 91 procent av Viktoria och Santa Anna. Viktoria ägs av Västsvenska IT-föreningen (5 procent) och Chalmers (4 procent). Santa Anna delägs av Linköpings Universitet Holdingbolag (9 procent).

4.3 STFI-Packforsk

STFI-Packforsk verkar inom papper, massa, förpackningar och tryckteknisk FoU. Det ägs till 29 procent av IRECO och till 71 procent av intressentföreningar och industri. Verksamhet finns i Stockholm, Kista, Örnsköldsvik och Trondheim i Norge.

Huvudkontoret ligger vid KTH i Stockholm. År 2005 omsatte STFI-Packforsk 286 miljoner kronor och sysselsatte omkring 250 anställda.

IRECO är minoritetsägare i STFI-Packforsk med 29 procent. De sex industriägarna (som äger 51 procent tillsammans) i STFI-Packforsk är Billerud AB, Korsnäs AB, Holmen AB, M-Real Oy, Stora Enso Oy samt Södra Cell AB. Intressentföreningarna är representerade i styrelsen. Ägarbilden framgår av tabell 4.3.

IRECO Holding AB	29 %
Industriägarandel	51 %
Intressentföreningen för STFI	10 %
Intressentföreningen för Packforsk	10 %
Summa	100 %

Tabell 4.3 Ägandet i STFI-Packforsk

STFI-Packforsk har dotterbolagen LignoBoost AB (ägs till 100 procent av STFI-Packforsk) med dotterbolaget LignoBoost Demo AB, samt PFI AS (Norge) (ägs till 95 procent av STFI-Packforsk).

STFI:s styrelse utses av en valberedning som utses vid bolagsstämman. Idag består valberedningen av Irecos VD och en talesman för industrin. Vissa frågor regleras även i aktieägaravtalen. De direkta industriägarna och intressentföreningarna har tidigare haft rätt att nominera en person till styrelsen. Vid bolagsstämma 2007 har förfarandet gjorts om och valberedningen arbetar med uppgiften att föreslå en bred och professionell styrelse.

4.4 SP Sveriges Tekniska Forskningsinstitut AB

Det fjärde bladet i fyrklövern är SP Sveriges Tekniska Forskningsinstitut AB i Borås. Dit har även de tidigare IRECO-institutet Ytkemiska institutet, YKI, och Institutet för livsmedel och bioteknik, SIK, fogats som helägda dotterbolag. Även SMP, Svensk Maskinprovning AB, och SITAC AB är helägda dotterbolag. I SP ingår även tidigare Trätekniska institutet, Trätek AB, som införlivats som en egen avdelning. Enheter och dotterbolag har det operativa ansvaret för verksamheten.

SP ägs till 100 procent av svenska staten. Verksamhet finns i Borås, Göteborg, Stockholm, Skellefteå, Växjö, Karlskrona, Uppsala, Alnarp och Umeå. År 2006 omsatte SP-koncernen 749 miljoner kronor och sysselsatte omkring 800 personer.

Ägarens uppdrag till SP är att som en del av den nya institutsstrukturen utföra behovsmotiverad forskning och teknisk utvärdering. SP ska också svara för nationell metrologi genom normalie hållning³, FoU. För närvarande finns nio profilområden (Bygg, Träteknik, Energi och miljö, Brand och skydd, Material, Mekan- och fordonsindustri, Livsmedel, läkemedel och bioteknik, Elektronik och IKT samt Mätteknik).

Styrningen på koncernnivå av dotterbolagen sker genom riktlinjer från SP, som beslutas av bolagsstämman i respektive dotterbolag. I riktlinjerna klarläggs ägarens uppdrag till bolaget, ekonomiska mål, samt vilka frågor inom bolaget som ska hanteras i samråd med ägaren eller enligt koncerngemensamma riktlinjer.

³ Arbete för att upprätthålla och säkerställa internationell spårbarhet för måttenheter

5 Möjligheter för utökad institutsstruktur

Det har tidigare konstaterats att den statliga institutssektorn bör stärkas. En bakgrund till detta är att forskningsinstitut kan vara en vital och ibland avgörande komponent i näringslivets kunskapsförsörjning. Sverker Sörlin påpekar i sin rapport att den statliga innovationspolitiken bör omfatta en starkare institutssektor för att erbjuda forskningsstöd och kvalificerade tjänster till näringslivet. Men detta förutsätter att institutssektorn har tydliga spelregler som klargör institutens uppgifter.

5.1 Utredningens förslag

Sverker Sörlin föreslår i sin utredning att det skapas en koncern som helägs av staten på koncernnivå. Denna koncern skulle, enligt Sverker Sörlin, samla så mycket som möjligt av den statliga institutssektorn, förutsatt att verksamheten har en övervägande industriell, näringspolitisk eller teknikvetenskaplig profil.

Sverker Sörlin föreslog därför att Fyrklöverns samtliga blad skulle ingå i en sådan koncern. Tre av dessa blad, Swerea, SICT och STFI-Packforsk, fanns redan i den av staten majoritetsägda IRECO. Det förutsattes att KK-stiftelsens aktieminoritet på 45 procent övertas av staten och att staten därigenom blir helägare till dessa institut, vilket skedde 1 jan 2007. Utredaren föreslog också att det statligt helägda SP förs till koncernen.

Utanför fyrklövern fanns inom utredningsuppdraget sex andra institut. Dessa sorterar under fem olika departement: FOI (Försvarsdepartementet), VTI (Näringsdepartementet), JTI, Skogforsk (båda Jordbruksdepartementet), IVL (Miljödepartementet) samt IMEGO (Utbildningsdepartementet).

5.2 En ny institutssektor

Skälen för att samla industriforskningsinstituten under en gemensam struktur är enligt Sverker Sörlin många: tydlighet, lönsamhet, internationell konkurrenskraft och tydligare statlig styrning. Det stora flertalet remissinstanser är mycket positiva till en samlad institutssektor. Med tanke på att det gäller en struktur med blandat ägande i dotter- och intressebolagen är möjligen begreppet "koncern" mindre väl valt, man bör istället använda begreppet holdingbolag med utökade befogenheter.

Att samla Swerea, STFI-Packforsk, Swedish ICT och SP under ett holdingbolag förefaller naturligt. Vad gäller övriga institut behövs individuella ställningstaganden.

5.2.1 FOI

Rollfördelningen inom den militära forskningen och utvecklingen (FoU) i Sverige är den att Försvarmakten beslutar om satsningar inom militär forskning, teknologiutveckling och materielutveckling inom ramen för utgiftsområdets forskningsanlag. Försvarets materielverk (FMV) effektuerar utvecklingsbeställningarna från Försvarmakten, och lägger ut dem på forskningsinstitut, UoH samt företag. FOI, utför en stor del av den militära forskningen. Teknologiutveckling utförs i huvudsak av FOI och industri. Försvarsindustrin dominerar vad avser utveckling och produktion, som FMV beställer på uppdrag av Försvarmakten.

FOI är en uppdragsfinansierad myndighet under Försvarsdepartementet, vars kompetens ska nyttiggöras i alla samhällssektorer. Myndigheten har en omsättning på ca 1,2 miljarder kronor och har drygt 1300 anställda. Kärnverksamheten är forskning, metod- och teknikutveckling samt utredning till nytta för försvar och säkerhet. Forskningsmässigt är verksamheten mångvetenskaplig och spänner över ett brett spektrum av områden, allt från teknik och naturvetenskap till medicin och samhällsvetenskap. Huvudkunderna är idag Försvarsmakten, FMV och Försvarsdepartementet. Av myndighetens omsättning kommer ca 52 procent av intäkterna från Försvarsmakten och ca 20 procent från FMV. Försvarsdepartementet står för ungefär 15 procent av intäkterna i form av anslag. Andra exempel på kunder är Krisberedskapsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Räddningsverket, Statens Strålskyddsinstitut och Utrikesdepartementet, SAAB, Volvo, Bofors och Eurenco. FOI har ett ökande antal internationella uppdragsgivare och samarbetsprojekt, till exempel inom EU:s ramprogram för forskning.

Centralt för den försvarsrelaterade FoU-verksamheten är försvarsmaktens teknik- och materielförsörjning. Även kopplingarna till den mycket forskningstunga försvarsindustrin är tydliga även om de direkta uppdragen från industrin är begränsade.

Som en följd av senare års ominriktningar och ekonomiska neddragningar inom försvarsområdet har även försvarsforskningen och industrins förutsättningar förändrats. Försvarsförvaltningsutredningen (FFU) konstaterade att det krävs ytterligare och mer systematiska prioriteringar inom forskning och teknikutveckling på försvarsområdet. Som en följd av regeringens ställningstaganden till FFU redovisade Försvarsmakten den 15 juni 2006 för regeringen sitt förslag till reduktion inom sina forsknings- och utvecklingsbeställningar. Förslaget innebär att FoU-beställningar från Försvarsmakten till FOI år 2008 kommer att vara 480 miljoner kronor lägre än beställningsnivån 2004. Regeringen har utifrån detta beslutat att

Försvarsmakten ska minska sina beställningar avseende forskning, teknikutveckling samt utveckling m.m. med 500 miljoner kronor jämfört med år 2004. Minskningarna berör alla kompetensområden inom FOI.

Ytterligare en förändringsfaktor är strävan att i högre grad utnyttja civilmilitära synergier. I såväl det senaste försvarspolitiska inriktningsbeslutet från 2004 som senare års budgetpropositioner efterfrågas ett ökat inslag av civilmilitär samverkan i materielförsörjningen. Områden där Försvarsmakten, FMV, FOI, civila myndigheter inklusive UoH, inhemsk industri samt forskningsinstitut har gemensamma möjligheter bör identifieras. Genom utvecklad samverkan mellan dessa aktörer kan möjligheterna till innovationsspridning, synergieffekter och tillvaratagande av kommersiell teknik stärkas.

I syfte att söka anpassa sig till de pågående förändringarna har FOI i november 2005 ansökt om att få bilda ett holdingbolag under myndigheten. FOI ansåg att ett holdingbolag, eller annan organisationsform som medger att forskningsresultat från FOI kan avknoppas i nya företag, skulle underlätta interaktionen med den etablerade försvarsindustrin och med de små och medelstora företag som FOI traditionellt inte haft relationer med.

Utöver möjligheten för FOI att inrätta ett holdingbolag under myndigheten väcktes tidigt alternativet att omvandla FOI till ett industriforskningsinstitut i bolagsform.

Försvarsdepartementet har i en första analys av frågan konstaterat att några rättsliga hinder för bolagsbildning inte föreligger avseende något av ovanstående alternativ. I båda fallen skulle bolagets förhållanden regleras i aktiebolagslagen. Exempelvis skulle bolaget kunna företa nyinvesteringar eller låna på den externa kapitalmarknaden utan att bolaget behöver få ett godkännande av regeringen. I båda fallen skulle bolaget bli ett självständigt rättssubjekt, frikopplat från staten.

I frågan om att ombilda FOI till ett industriforskningsinstitut måste ett flertal frågor om FOI:s särart hanteras. FOI är ett skyddsobjekt med särskilda säkerhetskrav som kan vara svårhanterliga inom ett institut. Dessutom har FOI få uppdrag från

industrin, utan har en huvuduppdragsgivare (Försvarmakten) som inte är industriell. FOI själva anför också som argument mot institutsbildning att FOI:s internationella verksamhet är beroende av att FOI är en myndighet. Försvarsindustrin har dock ställt sig positiv till att omvandla FOI till ett industriforskningsinstitut.

Sverker Sörlin menar i sin utredning att FOI har en stor underutnyttjad potential som bör kunna tillgodogöras i innovationssystemet. Försvarmaktens beställningar skulle i framtiden kunna utföras av ett FOI i bolagsform, eller i praktiken från den institutsgrupp som bildas inom institutssektorn. Modellen skulle då påminna om den som förekommer inom nederländska TNO, som har en division för militär teknik. Ett FOI i institutsform skulle också kunna förbättra kontakterna med lokala universitet och högskolor.

Utredaren menar också att FOI har stora förutsättningar att erbjuda institutsgruppen kompetens inom ramen för det vidgade säkerhetsbegreppet med hotbilder inom klimat, miljö, naturresurser och demografi. För att fungera optimalt i en ny institutsgrupp är det dock inte säkert att det nuvarande FOI har den bästa organisationsformen. Kompetensen i FOI är geografiskt spridd och den kan i en institutsstruktur komma bäst till sin rätt om delar av den knyts till andra områden inom strukturen.

Oavsett om FOI ska gå vidare med att bilda ett holdingbolag eller ombildas till ett industriforskningsinstitut i bolagsform och inrymmas i en institutsgrupp finns ett antal komplexa faktorer och frågeställningar som måste utredas. Det kan också finnas fördelar med att vänta med att bilda ett holdingbolag tills riksdagen har fattat beslut om hur försvarsforskningsverksamheten i övrigt ska bedrivas. Frågan om FOI:s utformning, finansiering och huvudmannaskap måste utredas vidare inför ett eventuellt inlemmande i en institutsstruktur. I Försvarsdepartementet bereds för närvarande frågan om att tillsätta en utredning rörande FOI:s framtida struktur.

5.2.2 VTI

VTI är ett oberoende forskningsinstitut inom transportsektorn som drivs i myndighetsform. Vägverket är VTI:s största kund. Detta gör att efterfrågan på uppdrag nationellt är stabil och kontinuerlig. VTI har knappt 200 anställda och en omsättning på ca 170 mkr.

Sverker Sörlin påpekar att tendensen inom sektorn är att anbuden internationaliseras och att det bildas konsortier av institut i flera länder för att klara konkurrensen. VTI dominerar ännu i Sverige, men är för litet för att klara sig på den europeiska marknaden. Med tiden kommer utländska konkurrenter även att ta fler uppdrag i Sverige. VTI söker därför starka partners både inom och utom landet.

Regeringen beslutade den 22 mars 2007 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att analysera förutsättningarna för att ombilda Statens väg- och transportforskningsinstitut (VTI) samt vissa funktioner av Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA) till aktiebolagsform (dir. 2007:36). Som särskild utredare förordnades den 22 mars 2007 regionrådet Lars Nordström. Utredningen presenterade den 15 juni 2007 sitt betänkande Organisationsform för VTI och SIKA (SOU 2007:49) där en bolagisering av hela VTI föreslås.

En ombildning av VTI från myndighet till bolag kan enligt utredaren innebära flera betydelsefulla fördelar. Det skulle bl.a. underlätta utvecklingen av FoU-verksamheten och ge bättre förutsättningar att reglera verksamheten så att den inte medför konkurrensnedvridningar. Bolagsformen kan ge bättre möjligheter att driva verksamheten affärsmässigt och underlätta närvaron på en alltmer internationaliserad marknad med ökat inslag av konkurrens mellan olika FoU-utförare. Styrelsens ansvar för utvecklingen ökar och ledningsfunktionen kan effektiviseras. För ett bolag blir möjligheterna också större att engagera sig i samägande, konsortier och allianser, vilket kan behövas på längre sikt. En bolagisering medför också att VTI får

den associationsform till staten som de flesta andra svenska forskningsinstitut har.

En bolagisering bör dock ske endast om det kan förenas med sådana villkor att det nya bolaget kan upprätthålla samma huvudsakliga verksamhetsinriktning som nuvarande VTI. En integrering av VTI i institutssektorn är en förutsättning om VTI bolagiseras. En bolagisering kan sannolikt ske tidigast den 1 juni 2008.

5.2.3 Skogforsk och JTI

Jordbruksdepartementet ansvarar för instituten Skogforsk och JTI. Båda instituten drivs i stiftelseform. SkogForsk som är det större institutet av de två omsätter ca 125 miljoner kronor och har ca 100 anställda, medan JTI omsätter ca 30 miljoner kronor och har ca 40 anställda.

SkogForsk drivs av Stiftelsen Skogsbrukets Forskningsinstitut, med bred representation från skogsbolag och skogsägare och andra intressenter. Skogsindustrierna har fem platser i styrelsen och Skogsägarna har tre. Övriga intressenter har två platser. Staten, som företräds av Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas), har två styrelseplatser och representeras för närvarande av två forskare från Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) respektive Umeå universitet. Detta motiveras av att staten i enlighet med ett "ramavtal" står för hälften av basfinansieringen, medan stiftelsen står för den andra hälften.

JTI har staten och näringslivet som huvudintressenter, den senare genom Stiftelsen Jordbruks- och Miljöteknisk Forskning (SJMFF). De bidrar med hälften var till basfinansieringen. SJMFF representerar ett 50-tal intressenter av organisationer och företag inom jordbruksnäringen och miljöteknikbranschen. Staten genom regeringen tillsätter ordföranden och sex styrelseledamöter, stiftelsen sex ledamöter och arbetstagarorganisationer två ledamöter.

Båda instituten finns i Uppsala, men Skogforsk har också verksamhet i Sävar i Västerbotten och Svalöv i Skåne. Kopplingar till SLU i Uppsala och Umeå finns för båda instituten och dessutom har Skogforsk i Svalöv ett samarbete med Lunds universitet. Statliga medel tillförs genom fyraåriga ramavtal med Formas, där rådet och näringen alltså delar på institutens basfinansiering. Näringslivets andel av basfinansieringen av SkogForsk kommer huvudsakligen från skogsbrukets avverkningssintäkter i Sverige medan JTI:s näringslivsandel av basfinansieringen utgörs av intressenternas bidrag.

Utredaren menar att möjligheterna till samarbete troligtvis skulle öka och riskerna för isolering minska om de två instituten rymdes inom en samlad koncern. Institutet själva menar istället att samarbete kan genomföras i form av utvecklat partnerskap.

SkogForsk har bland annat i sitt remissvar över Sverker Sörlins utredning deklarerat att de inte ser något värde för institutet att ingå i en större institutskoncern. Eftersom institutet är helägt av skogsbruksintressenter så är det närmast dessa som bör avgöra om detta är aktuellt.

JTI har också uttryckt viss tveksamhet till att ansluta sig till en större institutsstruktur, men dess styrelse har sedermera beslutat att närmare studera vilka konsekvenser en bolagisering skulle få för institutet, hur tid- och resurskrävande en sådan process skulle bli etc. Först efter genomförd bolagisering kan en anslutning till den större institutsstrukturen bli aktuell. Institutets näringslivsintressenter är inte avvisande till en bolagisering, men har en rad förbehåll för en anslutning till en större institutsstruktur.

Båda instituten menar att deras modell för samfinansierad forskning varit effektiv och framgångsrik. Det finns således inte underlag för att redan nu verka för en anslutning av instituten till en större institutsgrupp mot deras uttalade vilja. SkogForsks intressenter är inte intresserade och förutsättningarna för en bolagisering av JTI och eventuell senare anslutning utreds för närvarande internt. Ett införande av JTI i en större instituts-

grupp torde kunna övervägas vid ett senare tillfälle om förutsättningarna är de rätta.

5.2.4 IVL

IVL grundades 1966 och har verksamhet i Stockholm (vid KTH) och Göteborg (vid Chalmers). År 1982 ombildades institutet till aktieföretag. Samtliga aktier i företaget ägs av Stiftelsen institutet för vatten och luftvårdsforskning, SIVL, där staten och näringslivet är intressenter. I stiftelsen har staten hälften av styrelseplatserna och näringslivet hälften. Ordförandeposten utses av staten.

IVL bedriver följande verksamhet:

- **Samfinansierad forskning** med näringslivet där statens bidrag slussas via anslag till Naturvårdsverket (20 Mkr) och Formas (3 Mkr) till SIVL och vidare till IVL. Statens andel matchas till lika delar av näringslivet.
- **Anslagsforskning** med medel från olika forskningsfinansiärer (bl.a. EU) samt
- **Uppdragsverksamhet** för olika kunder i Sverige och utomlands.

Totalt omsätter IVL 188 Mkr varav 52 Mkr är internationell verksamhet inkl. EU-forskning. Antalet anställda är ca 160 personer.

Verksamheten omfattar både yttre miljö och arbetsmiljö och är framför allt riktad mot näringslivets miljöfrågor. För omställningen av Sverige till en hållbar samhällsutveckling och en hållbar tillväxt bör en ökad satsning på forskningsinstituterna vara av stor betydelse. Det kan alltså finnas fördelar med att IVL knyts till en större institutsgrupp.

IVL har en egen äganform och uppbyggnad som av allt att döma fungerar bra. Det vore olyckligt att förändra denna om det

skulle innebära nackdelar för verksamheten. Vid en eventuell integration i en större institutsstruktur bör IVL i ett första steg behålla sin nuvarande uppbyggnad och ägandeform. När en ny institutsstruktur bildas kan det finnas ömsesidiga fördelar med att knyta IVL dit i ett andra steg, efter en integration av klöverbladsinstituten.

5.2.5 IMEGO

IMEGO AB (Instituten för mikroelektronik i Göteborg AB) bildades 1999 för att fungera som en brygga mellan forskning inom mikroelektronik (främst vid Chalmers) och näringslivet för att underlätta kommersialisering av forskningsresultat samt utföra uppdragsforskning. Institutet har en omsättning på drygt 50 miljoner kronor och ca 40 anställda. IMEGO fick ett grundkapital om 100 miljoner kronor (varav ca 30 miljoner kronor kvarstår 2006) samt ett årligt anslag om 20 miljoner kronor. Efter att under de första åren ha haft stora driftunderskott har man nu genom ett fåtal kontrakt och licenser ökat intäkterna och minskat underskottet.

Under 2004 genomfördes en utvärdering av bolagets verksamhet. I denna föreslogs bland annat förändrade ägarförhållanden. Riksdagen gav under våren 2005 efter förslag i den forskningspolitiska propositionen Forskning för ett bättre liv (prop 2004/05:80) regeringen bemyndigande att sälja delar av eller hela aktieinnehavet i IMEGO AB. Två intressenter har anmält intresse att för köpa företaget. Utöver denna möjlighet finns även möjligheten att Utbildningsdepartementet fortsatt förvaltar bolaget i någon form.

Inom ramen för en större institutsstruktur kan man överväga hur institutet bäst kan kopplas till andra verksamheter eller om det, i alla fall för en kortare tid, fortlever bäst i nuvarande form. Utan det årliga anslaget är emellertid IMEGO ytterst sårbart, varför behov av en större ägare föreligger. En utredning har redan prövat möjligheten att IMEGO skulle föras till Chalmers,

som varit berett att överta IMEGO och överföra forskargrupperna till dess institution för mikroelektronik. Andra alternativ är att IMEGO drivs vidare som konsultföretag utan årliga anslag alternativt att företaget läggs ned.

IMEGO:s forskning sker inom områden som signalteknik och sensorer med stora kommersiella möjligheter. Institutet arbetar med ett ovanligt koncept som består i att både utföra forskningen och svara för produktutvecklingen i ett tidigt skede för att sedan sälja sin produkt vidare till eller samarbeta med företag i Sverige eller utomlands (hittills USA). En möjlighet vore att inkorporera verksamheten i Swedish ICT som en del av sammanslagningen av instituten.

5.2.6 Övriga institut

Till den hittills beskrivna bilden tillkommer ett antal institut med olika organisationsformer, många med huvudmannaskap inom industrin. En del av dessa samlas inom intresseorganisationen IRIS (Industrial Research Institutes in Sweden). Vi nämner några av dessa helt kort.

Cement och Betong Institutet (CBI) är ett fristående och obundet industriforskningsinstitut som finansieras helt av näringslivet. En intressentförening har bildats inom institutet för att stärka kontakterna med kunderna.

Stålbyggnadsinstitutet (SBI) är en fristående organisation finansierad genom Stiftelsen Svensk Stålbyggnadsforskning, industri samt nationella och internationella forskningsfinansiärer. Stiftelsens intressenter är företag med intressen inom stålbyggnadsbranschen.

Glasforskningsinstitutet, Glafo, finns i lokaler på Växjö universitet. FoU bedrivs både som projekt och uppdrag på Glafo. Kärnverksamhet är att arbeta med smältprocessen av glas. Glafo är en medlemsorganisation med, s.k. garantier som representerar glasbruk från Norden, Irland, Italien, Österrike och USA. Institutet har ca 10 anställda.

Swedish LCD Center (SLCDC) är ett branschforskningsinstitut inom displayområdet som är lokaliserat i Teknikdalen i Borlänge. Institutet ägs av en intressentförening. Finansieringen sker genom offentliga medel och från industrin.

Chalmers Industriteknik (CIT) är en stiftelse grundad av Chalmers tekniska högskola med en ca 40 miljoner kronor årlig omsättning och genomsnittligt 40 anställda varav mer än hälften med doktorsexamen. Institutet verkar inom området industriella utvecklingsprocesser.

Dessa institut som nu står utanför den statliga institutssektorn representerar viktigt kunnande, och det är av vikt att goda kontakter etableras mellan dessa och den nya institutsstrukturen. Det förefaller inte angelägen att ägandemässigt inkorporera dessa ofta välfungerande företag under ett nytt holdingbolaget (se kapitel 6), men olika former av samarbete kan undersökas.

5.3 Genomförande

En samlad struktur skulle betyda att instituten i Sverige skulle uppträda under ett gemensamt varumärke, vilket i sin tur förutsätter ett gemensamt namn. Instituterna skulle därmed också få en ökad uppmärksamhet i Sverige och ge den näringslivsinriktade forskningen en tydlig och kraftfull aktör, inte minst internationellt.

Vad gäller utformning av den nya institutssektorn menar Sverker Sörlin att bladen i fyrklövern bör ingå i koncernen som självständiga dotterbolag och att de tillkommande instituten bör integreras på dotterbolagsnivå. För integreringen av dessa påtalar utredaren att delar av FOI kunde knytas till SP, andra delar kanske till SICT, och att det vad gäller miljö och säkerhet också finns kopplingar mellan IVL och FOI. Även IMEGO kan ha en naturlig plats i SP eller SICT. IVL och VTI finns redan i United Competence tillsammans med SP, påpekar utredningen.

Den nya strukturen blir statens redskap för att förverkliga denna del av närings- och innovationspolitiken. Den operativa verksamheten sker i dotterbolagen. Ett nytt holdingbolag bör vara mer strategiskt inriktad än IRECO, hantera betydligt större resurser, och ha en självständigare roll i hanteringen av grundfinansieringen. IRECO som namn bör upphöra, anser Sverker Sörlin i sin utredningen.

Det ägande som finns genom stiftelser och intressentföreningar på dotterbolagsnivå och som är mer påfallande i vissa delar av fyrklövern än i andra bör ges möjlighet att leva vidare. I detta ligger ett stort värde genom att det visar näringslivets engagemang liksom att det innebär en betydande medfinansiering. Ett krav ska vara att näringslivets medfinansiering stimuleras att öka när det statliga engagemanget stärks.

5.3.1 SP:s införande i strukturen

Det är arbetsgruppens förslag att ett särskilt uppdrag läggs på en konsult för att belysa förutsättningarna och möjligheterna för ett eventuellt införlivande av SP i den nya institutsstrukturen. Bolaget är välkapitaliserat och behöver inget kapitaltillskott. Däremot bör hela SP omfattas av systemet för basfinansiering i likhet med övriga klöverblad. Då SP ägs till 100 procent av svenska staten krävs ett riksdagsbeslut för ett överförande till det nya holdingbolaget.

SP				
Mkr	2006	2005	2004	2003
Intäkter	807	673	554	495
Rörelseres.	66	31	12	24
Res e skatt	57	24	16	19
Rörelsemarg.	8,2%	4,9%	2,2%	4,9%
Eget kapital	381	324	300	281
Soliditet	59%	56%	57%	64%

6 En ny holdingbolagsstruktur för instituten

Utöver de steg som här föreslås för att skapa en större och mer slagkraftig institutsstruktur måste också frågan om utformningen av ett holdingbolag utvecklas. I en ny institutsgrupp förutsätts fler institut med varierande bakgrund att ingå. Likaså bör rollen för en institutsmoder utvecklas.

Eftersom dotterbolagen i huvudsak inte kommer att vara helägda av staten är ett holdingbolag den mest ändamålsenliga lösningen snarare än en koncern som Sverker Sörlin föreslår⁴. För att samordna statens ägarintressen samt att stärka institutsektorn föreslås det statliga ägandet att samlas i ett holdingbolag. I en sådan holdingbolagsstruktur bör ett aktivt holdingbolag, nedan benämnd Holdingbolaget, inrättas.

Holdingbolaget bör ha i huvudsak två, dubbelriktade, uppgifter:

- Vara en sammanhållande kraft för instituten. I detta ingår att fördela eventuella omstruktureringsmedel, basfinansiering och även erbjuda viss infrastruktur och samordna forskning vid behov. Holdingbolaget kan också administrera samarbete mellan närliggande institut. Dessutom ska holdingbolaget arbeta med

⁴ Genomgående kommer ordet holdingbolag att användas då definitionen på en koncern lyder: Koncern, (av engelska concern, affär, angelägenhet), sammanslutning av företag till en ekonomisk enhet, grundad på moderbolagets aktie- eller röstmajoritet i dotterbolagen. Situationer kan uppstå då holdingbolagets ägande understiger 50 procent i samtliga institut. I ett sådant fall föreligger ingen koncern.

ägarstyrning av statens ägande i instituten, d.v.s. verka för att genomföra ägarens intentioner. Förutom att verka i styrelsearbetet bör holdingbolaget också, vad avser övergripande frågor, ha en utvecklad dialog med övriga ägare och intressenter, som näringsliv och UoH.

- Holdingbolaget ska också vara de ingående institutens talesman visavi ägarna staten och näringslivet samt intressenterna, men också hantera strategiska överordnade frågeställningar såsom internationalisering och koncernsynergier. Holdingbolaget ska också företräda institutssektorn i internationella samarbetsorgan som exempelvis EARTO (European Association of Research & Technology Organisations). Dessutom ska holdingbolaget marknadsföra instituten, framförallt internationellt, och utgöra ett nytt, samlat varumärke.

För att kunna stödja framtida förändringar av institutsektorn bör holdingbolaget aktivt arbeta med ägarstyrning, agera som talesman för institutssektorn och vara en drivande aktör i en fortsatt omstrukturering. Om fler institut knyts till gruppen bör också holdingbolaget kunna växa i takt med de behov som finns och som kommer att uppstå. Behov av eventuella omstruktureringsmedel får bedömas från fall till fall.

Holdingbolaget bör ha möjlighet att anpassa sitt ägande i underinstitutet till det som motiveras av behovet av inflytande och hur näringslivets engagemang i institutens utveckling kan säkras. Möjligheten finns för holdingbolaget att vara majoritetsägare i instituten men det bör inte vara ett självändamål. Holdingbolaget bör löpande föra en dialog med näringslivet om förväntningar på institutgruppen och hur dessa förväntningar kan infrias.

Vinsterna för ingående institut är att en ökad samordning kan uppnås liksom ökade möjligheter till kunskapsöverföring. Kompetens som tidigare funnits på varje institut, exempelvis om

EU-ansökningar, kan istället samlas på den högre nivån. Dessutom får de ingående instituten en starkare röst såväl nationellt som internationellt liksom möjligheter till samordnad marknadsföring.

6.1 Holdingbolagets uppgifter

IRECO:s hittillsvarande uppdrag har bl.a. varit att företräda staten som delägare i industriforskningsinstitutet och att verka för en omstrukturering inom industriforskningsinstitutssektorn till en sammanhållen struktur med färre och större institut.

Det nya holdingbolaget behöver få ett uppdaterat uppdrag. Ett sådant uppdrag skulle kunna vara att verka för att den nya bolagsgruppen ska vara den ledande samarbetspartnern i norra Europa för näringslivet inom området behovsfinansierad industriforskning. Huvudfokus ska vara inriktat på praktisk nytta. Forskningen ska vara till direkt nytta för företag och andra organisationer. Ett förslag till formulering är:

Att företräda staten som delägare i industriforskningsinstitutet och att verka för att utveckla industriforskningsinstitutet så att de, med fokus på utveckling och innovation, väsentligt bidrar till att stärka det svenska näringslivet och verkar för en hållbar samhällsutveckling.

En process med ett nytt aktiebolag som holdingbolag är omfattande och kan leda till vissa komplikationer vad avser skatter och redovisning. Det nya holdingbolaget kan därför organisatoriskt baseras på det nuvarande IRECO Holding AB.

6.2 Holdingbolagets namn

I Sverker Sörlins utredning föreslås att en ny koncern ges ett nytt namn. Som motiv för detta ställningstagande ligger att en ny koncernmoder i en starkare institutssektor kommer att få delvis andra uppgifter än IRECO. En ny institutsstruktur ska

också ges de bästa förutsättningarna att stärka institutssektorn som en viktig del i det svenska innovationssystemet. Dessa skäl talar för att den nya institutsgruppen ska ges ett nytt namn. Byggandet av det nya holdingbolagets varumärke bör vara en omsorgsfull process som utformas i dialog mellan de nuvarande IRECO-instituten och de nya institut som tillförs eller kommer att tillföras sfären. Marknadsföringen av varumärket för den nya institutsgruppen och dess relation till existerande instituts varumärken bör utvecklas så att man drar maximal nytta av båda delar. Av praktiska skäl (föreliggande aktieägaravtal, skattemässiga och redovisningsmässiga skäl m.m.) kan det vara lämpligt att byta namn på IRECO Holding AB i stället för att bilda ett helt nytt aktiebolag som holdingbolag.

6.3 Styrning

En viktig fråga är styrningen av det nya holdingbolaget. Den bör utgå från statens ägarpolitik för de statligt ägda företagen.

Den statliga ägarstyrningen av instituten sker idag bl.a. via upprättade mål för verksamheten, bolagsstämmor och styrelsetillsättningen i holdingbolaget (där ansvarig bolagsförvaltare ingår). Vidare styrs instituten genom villkoren för basfinansieringen.

Styrelserna kompetens och lojalitet mot ägarens mål är en avgörande del av institutens styrning. Statsministern kan med stöd av 7 kap 5 § regeringsformen ge näringsministern ansvaret för att förvalta och utse holdingbolagets styrelse. Genom sitt ägarinflytande har holdingbolaget också inflytande över underinstitutens styrelsearbete och -tillsättningar. Holdingbolaget ska vara representerat i dotterinstitutens valberedningar. När så bedöms lämpligt kan holdingbolaget även i vissa fall vara representerat i dotterbolagens styrelser.

Holdingbolaget bör verka för att institutens styrelser arbetar på ett professionellt sätt och följer statens ägarpolitik inklusive svensk kod för bolagsstyrning, den s.k. koden. Det ska verka för

att nomineringsprocesserna i dotterinstituten följer statens ägarpolitik. Styrelserna ska ha en hög kompetens som är väl anpassad till respektive företags verksamhet, situation och framtida utmaningar. Varje nominering av en styrelseledamot ska utgå från kompetensbehovet i respektive företags styrelse.

Kofi-utredningen föreslog att högskolerepresentanter skulle utses för att företräda statens ägarandel i institutens styrelser. Även om representanter från UoH inte behöver föreskrivas som ett absolut krav är det önskvärt att kompetens och erfarenhet från högskolevärlden finns i institutens styrelse. Detta inte minst mot bakgrund av den fördjupade samverkan mellan institut och lärosäten som förutsätts i samband med omstruktureringen av institutssektorn.

Finansieringen bör utformas så att den ger tydliga incitament, utan att detaljstyra instituten (se vidare kapitel 9). Holdingbolaget bör ansvara för att indikatorer utvecklas som kan användas för hela institutskoncernen.

7 Näringslivets behov av en ny institutssektor

Näringslivet, och i huvudsak svensk teknisk industri är, med undantag för FOI, institutens i särklass största kund. Institutens betydelse för innovationssystemet och för näringslivet betonas av flertalet aktörer i remissvaren på Sverker Sörlins utredning. Därför behöver en förändring av institutssektorn utgå ifrån näringslivets behov, så att industrins engagemang i institutssektorn ökar. Ifall en omorganisation leder till förändrade ägandeformer är det väsentligt att näringslivets inflytande och delaktighet garanteras genom andra lösningar.

7.1 Ägarföreningar

När mindre institut inkorporerats under klöverbladen har ägarföreningarnas ägande förändrats i klöverbladen. Klöverbladen SICT, STFI-Packforsk och Swerea är alltså i huvudsak helägda dotterinstitut, och dotterinstitutens ursprungliga ägare finns istället på högre nivå. I regel utövar ägarföreningarna sitt inflytande genom att vara representerade i styrelsen i det institut de ursprungligen var ägare till.

Ett exempel på välfungerande samarbete mellan ägarföreningar, institut och högskola är Gjuteriföreningen/Swecast. Gjuteriföreningen äger 9,2 procent i Swerea. Institutet Swecasts prioriteringar styrs till stor del av ägarföreningen. Inom institutet finns tre råd: ett forskningsråd, ett utbildningsråd och

ett branschråd. I dessa deltar representanter för ägarföreningarna, och rådets roll är att bestämma inriktningen på institutets forskningsverksamhet. För mer övergripande frågor finns inom Gjuteriföreningen en rådgivande grupp som är huvudkontakt för koncernstyrelsen i Swerea mot den uppdragsgivande industrin. Gruppen tillsätts av intressentföreningarna. SweCast har även ett samarbete med Tekniska Högskolan i Jönköping med intentionen att etablera ett kompetenscentrum – Casting Innovation Centre – inom gjuteriområdet. Satsningen ingår i programmet Institute Excellence Centers där åtta framstående institutscentra finansieras av VINNOVA, KK-stiftelsen och Stiftelsen för Strategisk Forskning, SSF.

IT-sektorn är ett område av annan karaktär och har på vissa sätt större komplexitet i aktörernas struktur än vad som gäller i gjuteribranschen. Exemplet SICT har två intressentföreningar som äger 20 procent vardera, FAV och FMOF. Intressentföreningen FAV ägs av ägarföreningen FDF, som tidigare var ägarförening i SICS. FMOF och FDF utser en person var till nomineringskommittén för SICT:s styrelse (totalt tre personer i nomineringskommittén). FMOF utser direkt tre personer till Acreos styrelse (totalt fem pers) och FDF utser tre personer till SICS styrelse. Värdet för de företag som är medlemmar i styrelserna beskriver FMOF som styrelseinflytande, medverkan i speciella verksamhetsråd, förmåner och rabatter i samverkan med Acreo och en möjlighet till kontakter med finansiärer och beslutsfattare via institutet. Ägarföreningarna har också en viktig uppgift i att för instituten peka ut branschernas långsiktiga behov. Det kan också noteras att bransch/ägarföreningarnas roll i styrelsearbete och rådgivning i detta exempel möjligen är något otydlig.

Aktiva ägarföreningar är ett bra sätt att garantera att information och engagemang från näringslivet når instituten. Det finns ingen anledning att störa strukturen i de fall där ägarföreningarna fungerar tillfredställande. Svagheten man kunnat identifiera hos ägarföreningarna har varit oförmåga att samlas kring strategiska beslut under omstruktureringen av IRECO och

avsaknad av resurser när behov funnits att tillföra instituten ytterligare kapital.

Att skapa ägarföreningar där dessa saknas torde vara ogörligt, men det blir en viktig uppgift för det nya holdingbolaget att vidta åtgärder för att intensifiera dialogen med näringslivet, inte minst inom de områden där ägarföreningarna är svaga eller obefintliga.

7.2 Industrins behov av instituten

Instituten beskrivs ibland som utvecklingsavdelningen för små eller medelstora företag, och instituten har en central uppgift i att erbjuda forskarkompetens och spjutspetskunskap till de företag som är för små för att ha egna forskningsavdelningar. Att höja den tekniska nivån inom små och medelstora företag är angeläget, och där har instituten en viktig roll att spela.

Även de stora företagen är viktiga kunder hos instituten, och också dessas behov måste tillgodoses. Detta bekräftas i kontakter med representanter från näringslivet⁵ Instituten är av betydelse i synnerhet för smala väldefinierade uppgifter där de större industriföretagen inte har en tillräcklig kompetens utan behöver institutens kontakter och närhet till UoH. En stärkt samverkan mellan institut och UoH upplevs som positiv av näringslivet. Dessutom kan det finnas behov av kreativa miljöer där högskolan, instituten och näringslivet kan kommunicera och samverka.

Näringslivet efterfrågar aktiva institut som kan ligga steget före och hjälpa industrin att identifiera produkter av intresse. För att instituten ska kunna ta en mer aktiv roll i industrialiseringsprocessen finns ett behov av att instituten utvecklar sin förståelse för industriell utvecklingslogik. I det arbetet betonas också institutens roll som ”speaking partner” – en viktig kunskapsresurs och bollplank i tidig industriell utveckling.

⁵ Avsnittet utgår bl.a. från samtal med Panos Plegas, Volvo Aero Corporation, och Hasse Johansson, Scania, 4 juni 2007.

Ett annat önskemål från industrin är mer fokuserade och smalare institut som inriktar sig tydligare på vissa ämnesområden. En ökad specialisering skulle ge en högre kvalitet – det som näringslivet eftersöker när de vänder sig till utländska institut. För att stärka denna kompetens i Sverige finns önskemål från industrin om ett utökat samarbete mellan svenska institut och de utländska institut som är starkast i den globala konkurrensen. Initiativet för en samlad svensk institutssektor upplevs positivt, som ett steg mot starkare kompetenscentra.

Näringslivet efterlyser att instituten i samråd med näringslivet tar fram tydliga affärsplaner med vissa strategiska områden. Dessa kan vara till stöd för att göra prioriteringar och för att öka specialiseringen. Det kan också leda till avsevärda samordningsvinster mellan industri och institut om satsningarna koordineras.

Miljöområdet lyfts fram som särskilt viktigt för näringslivet – samtliga företag behöver tillgång till miljökompetens för att anpassa och modernisera sin produktion. Genomgående lyfter både institut och företag upp miljöområdet som ett område med stor potential för ökad samverkan. Instituterna har ett stort kunnande inom miljöteknik, men är också en resurs för administration som tillståndsansökningar, eller att anpassa en given produkt till befintliga nationella och internationella miljökrav. Såväl små som stora företag kan behöva stöd när olika processer ska anpassas till en hållbar samhällsutveckling. Det kan röra miljömärkning, livscykelanalyser, frågor om standardisering och certifiering.

Miljöområdet är också ett område inom vilket ett flertal institut är verksamma och en mer sammanhållen institutssektor skulle kunna erbjuda näringslivet ett bredare utbud på miljöområdet.

8 Samverkan mellan UoH och institut

Det konstaterades i kapitel 2 att UoH och instituten bör kunna ha olika, men kompletterande och ömsesidigt beroende, roller. Instituterna erbjuder kunskaps tjänster till industrin som är anpassade efter industrins behov, och som universitet och högskolor har svårare att erbjuda eller som de inte har något intresse av att utföra. Samtidigt kan instituten erbjuda en intressant arbetsmarknad och möjlighet till ökad mobilitet för universitetsforskare, och därigenom underlätta för forskningsresultat från UoH att nå industrin.

Institut och högskola har olika roller. Huvuduppgifter för UoH är undervisning, forskning och samverkan med omgivande samhälle. Men institutens inriktning på tillämpad FoU ger en enklare kontakt med näringslivet. Det finns även organisatoriska skillnader som är av avgörande betydelse för de olika rollerna. Inom högskolans tradition av fri forskning råder det så kallade lärarundantaget för uppfinningar. Från juli 2007 gäller en ny lag som anger att sekretess ska gälla för samarbetsprojekt om en part anses lida skada om kunskapen offentliggörs. Sekretess är därmed inget problem i kontakter mellan UoH och näringslivet. Men lärarundantaget kan vara en begränsning i samarbeten med näringslivet. Detta gäller ej vid instituten, som bedrivs i företagsform, där arbetsgivaren förfogar över anställdas uppfinningar och där möjlighet till affärssekretess finns på ett annat sätt än vid UoH.

I budgetpropositionen för 2007 (prop 2006/07:1) klargjorde regeringen att det måste ställas krav på att forskning i högre utsträckning resulterar i företagande och arbetstillfällen. Sverige behöver bli bättre på att omsätta resultaten från den offentligt finansierade forskningen så att dessa krav uppfylls, och i det arbetet kan instituten ha en viktig roll.

Institutens friare former kan vara ett stöd för högskolans arbete med kommersialisering. Institutet har ofta även bättre industrikontakter än högskolan och bättre praktiskt kunnande i områden som är av intresse för näringslivet. Samtidigt behöver instituten en tätare koppling till forskningsresultat vid universitet och högskolor. En höjd akademisk nivå med fler disputerade forskare på instituten kan ge dem större tyngd och bättre och mer aktuella kunskaper och metoder.

8.1 Erfarenheter från samverkan mellan lärosäten och institut

8.1.1 KTH:s samverkan med institut

I ett projekt av Lennart Eriksson och Lisa Ericsson finansierat av Vinnova kartlades samarbetet mellan KTH och de institut som finns på KTH:s campus. Arbetet resulterade i rapporten *Samarbete mellan KTH och kringliggande industriforskningsinstitut* (Vinnova rapport 2005:10). Författarna visar att ett samarbete mellan de två parterna kan vara av stor betydelse när kraven på universiteten om kommersialisering ökar. Samarbetet mellan KTH och omliggande institut beskrivs som välfungerande inom forskning och forskarutbildning. Samarbetet är emellertid till stor del beroende av personliga kontakter. Ett större stöd från ledningarna och ett mer institutionaliserat samarbete vore önskvärt. Inom grundutbildningen är samarbetet blygsamt. Möjligheten att via instituten föra in mer av tillämpningar och av industrins perspektiv i ingenjörsutbildningen är både önskvärt och

efterfrågat av lärare och studerande. Dessutom konstaterar rapporten att samarbetet inom fälten avknoppning och kommersialisering är knapphändig, och har stora möjligheter att utökas. De pekar också på att instituten uppfattar KTH som en värdefull samarbetspartner, medan KTH i högre utsträckning upplever instituten som konkurrenter.

I sin rapport påpekar Lennart Eriksson och Lisa Ericsson att för ett utökat strategiskt samarbete ska komma till stånd behöver institutens och UoH:s roller vara väldefinierade och respekterade. Därutöver behövs ömsesidigt respektfulla attityder och ekonomiska incitament som stimulerar till samarbete. De rekommenderar etablerandet av "strategiska innovationsmiljöer" på KTH:s campus, och de påpekar också behovet av en "institutfunktion" inom samtliga KTH:s profilområden.

Fördelarna med ett utökat samarbete på KTH:s campus uppfattas som flerfaldiga. Med bättre personrörlighet och identifiering av gemensamma intresseområden kan kunskapsöverföringen bli bättre, och KTH och instituten kan då tillsammans utgöra ett starkare innovationssystem. Gemensamma projekt och gemensamt utnyttjande av utrustning kan ge effektivitet och bättre ekonomi. Möjligheten att ta del av varandras nätverk kan också öka de internationella kontaktytorna och förbättra förutsättningarna att erhålla anslag och uppdrag i internationell konkurrens, inte minst från EU. Ett samarbete torde gynna båda parter. Ytterligare en väsentlig anledning till samverkan är att instituten med stöd i högskolans mer omfattande forskning skulle kunna bli en mer kraftfull aktör på den internationella uppdragsmarknaden, där idag tyska, nederländska, finländska och andra institut med betydligt större volymer i regel kan konkurrera ut de svenska. I denna typ av konkurrens, om tillämpad FoU i företag är instituten den naturliga uppdragstagaren.

8.1.2 Uppdrag till Vinnova om stärkt samverkan

I september 2006 uppdrog regeringen åt Vinnova att starta och finansiera pilotprojekt som främjar samverkan mellan UoH å ena sidan och industriforskningsinstitut å den andra. Uppdraget ska redovisas till Näringsdepartementet senast den 31 oktober 2007. Sex projekt tilldelades medel genom projektet, i huvudsak inom områdena kommersialisering och främjande av näringslivskontakter med små och medelstora företag. För medelstilldelning krävdes att projekten innehöll förnyade och långsiktiga samarbetsformer mellan högskola och institut, bland annat genom ett formaliserat och mindre personberoende samarbete.

Erfarenheterna från utlysningen samlades och utvecklades i en första delrapport som färdigställdes av Anders Karlström, VD för CIT, på uppdrag av Vinnova den 14 maj 2007. Rapporten är också en del av Vinnovas programsatsning för samverkan mellan lärosäten och institut. Rapporten bygger på ett antal djupintervjuer med företrädare för institut och lärosäten, som valts ut utifrån utlysningen.

Anders Karlströms slutsatser är att det finns behov av tydliga roller för de respektive aktörerna. Där lärosätena har forskningsexcellens, erbjuder instituten innovationsexcellens – det kan finnas ett behov att samlas kring dessa två begrepp. Han beskriver också, liksom gjorts tidigare, en bristande ömsesidighet; instituten inkluderar högskolan i sina strategiska dokument, medan högskolorna, med undantag för KTH, inte gör detsamma med instituten. Det finns istället ett behov av gemensamma strategier. Anders Karlström pekar, liksom Sverker Sörlin, på behovet av ekonomiska incitament för samverkan.

Anders Karlström menar att det behövs ett program som stödjer utveckling av gemensamma strategier mellan institut och lärosäten och gemensamma satsningar, exempelvis på strategiska innovationsmiljöer. Dessutom behövs "assessment", alltså utvärdering, av hur väl samverkan fungerar, det vill säga en utveckling av relevanta kriterier och indikatorer för utvärdering. Bland annat finns ett behov av att utveckla metoder för meritvärdering

av samverkansuppgiften, vilket skulle stärka högskolornas incitament att samarbeta med instituten. Om en sådan utvärdering visar positiva resultat finns orsak att överväga en fortsättning.

8.2 Samverkan i framtiden

Det finns en rad strategiska orsaker till att en utökad samverkan mellan högskolan och instituten vore förmånlig. För att denna ska komma till stånd behövs bl.a. tydliga ekonomiska incitament. Här behöver nya finansiella instrument utformas.

Instituten har visat sig mer välvilliga till samverkan med lärosätena än vice versa. För en utökad samverkan behöver instituten bli en mer attraktiv partner för högskolan. En väg till detta kan vara en stärkt basfinansiering och ökad forskarutbildning på instituten. Man bör också slå vakt om den akademiska nivån inom instituten. Inom vissa institut är andelen disputerade forskare redan hög, men inom andra finns det anledning att se över om forskningskompetensen kan stärkas. Fler disputerade forskare på instituten gör också att de blir en intressantare kunskapsmiljö för högskolan.

Institutens roll att stödja lärosätena i kommersialiseringen av forskningsresultat bör utvecklas. En tydlig relation mellan dem vad gäller ägandet av forskningsresultat bör i detta sammanhang utvecklas. Institutet bör, genom sin större marknadskännedom, kunna öka förutsättningarna för att kommersialiseringen av forskningsresultat ger resultat. En samverkan med såväl lärosätenas holdingbolag som Innovationsbron AB skulle kunna underlätta detta arbete.

8.2.1 Samverkan med högskolor utan geografisk koppling till institut

Geografiska faktorer är av vikt för ett strategiskt samarbete. Idag finns naturliga samarbetspartner för flertalet högskolor och institut, men inte för alla. Ett exempel är i stort avsaknaden av institut med geografisk förläggning i Skåne, i anslutning till den omfattande forskningsmiljön i Öresundsregionen. Även för dessa högskolor kan det i vissa fall finnas behov av strategisk samverkan med institut. Då sådan samverkan behövs kan det från statligt håll finnas anledning att medverka till att nya institutsmiljöer, eller filialer/dotterbolag till befintliga institut, bildas på platser som är lämpliga för en strategisk samverkan mellan lärosäten och institut.

9 Finansieringsmodeller

9.1 Nuvarande finansiering

Vinnova redovisar som del av sin årsredovisning IRECO-institutens statliga finansiering. Den kommer antingen från Vinnova eller är en del av finansieringen från EU. Från Vinnova är instituten finansierade i två former.

Den ena är den årliga tilldelning av kompetensmedel, s.k. K-medel, som bara tilldelas de institut som varit eller är IRECO-institut⁶ och som för 2006 har en total volym på 100 miljoner kronor. SP erhåller ett särskilt anslag för experimentell teknik som för 2006 uppgick till 37,8 miljoner kronor. Fördelningen mellan de olika instituten framgår av nedanstående tabell.

Den andra formen av finansiering som instituten erhåller är genom deltagande i något av Vinnovas projekt. Dessa medel söks i konkurrens med andra forskningsutförare. Totalt tilldelades IRECO-instituten drygt 150 miljoner kronor i projektstöd. Slutligen deltar instituten i forskningsprojekt inom ramen för EU:s ramprogram för forskning. Här erhåller instituten 50 procent finansiering av sina insatser. Resterande finansiering måste instituten finna från andra källor.

⁶ I SP ingår tre institut som tidigare tillhört IRECO

Tabell 9.1 Finansiering 2006 i miljoner kronor

	SICT	SP	STFI	SWEREA	Totalt
Kompetens- utvecklingsmedel	27,0	54,8 ⁷	23,0	33,0	137,8
Projektmedel	68,1	19,9	11,5	51,9	151,4
EU-finansiering	30,6	11,0	15,3	38,0	94,9
Totalt	125,7	85,7	49,8	122,9	
Omsättning	340	807	291	296	1734
Offentlig finan- siering	37 %	11 %	17 %	42 %	22%

I forskningspropositionen Forskning för ett bättre liv (prop. 2004/05:80) anges att den statliga finansieringen av K-medel ska öka med 110 miljoner kronor fram till 2008 så att den statliga finansieringen från 2008 sammantaget utgör 210 miljoner kronor. I propositionen uppmanas IRECO att, i samråd med Vinnova, ta fram kriterier för fördelning av K-medlen. Sådana kriterier har lämnats till regeringen baserade på en utvärdering som Vinnova låtit genomföra. Dessutom föreslås införandet av ett system med effekt- och resultatindikatorer. Indikatorerna skulle basera sig på:

- Fortsatta samordningsåtgärder
- Internationalisering
- Kunskapsöverföring och forskningsstöd till SME-företag
- Samarbete med universitet och högskolor
- Kommersialisering av forskningsresultat

Enligt förslaget görs fördelningen för 2008 så att 100 miljoner kronor fördelas som basanslag baserat på institutens omsättning 2006. Resterande medel fördelas med 50 procent baserat på resultaten för 2006 och del av 2007, samt 50 procent till stöd för de strategier som instituten tar fram under 2007.

⁷ Av beloppet är 37,8 miljoner kronor anslag till SP för experimentell teknik

För finansiering av IRECO Holdings verksamhet har under 2007 anslagits 8 miljoner kronor.

9.2 Framtida finansiering

Sverker Sörlin föreslår i sin rapport en ny ordning för en framtida finansiering av instituten, med en tydligare struktur och med en högre grad av statlig finansiering. För ett utvecklat förslag till framtida statlig finansiering hänvisas till kapitel 9.5.

Anledningen till behovet av en ökad statlig finansiering är att externfinansieringen i instituten nått en nivå som är mycket hög, nära 90 procent, vilket enligt Sverker Sörlin innebär att vitala funktioner i instituten hotas. Fraunhoferinstitutet motiverar i sin modell för finansiering också behovet av en balans mellan egen och extern finansiering så att inte institutets funktioner glider över mot konsultverksamhet. Dessutom menar utredaren att finansieringen missgynnar svenska institut i förhållande till utländska konkurrenter, som har större statlig finansiering och vars finansiering även bygger på tydligare incitament. Flera remissinstanser har också påpekat att en för låg statlig finansiering leder till att institutets långsiktighet äventyras. Utöver detta föreslås en finansiering som ger incitament för institut och universitet och högskolor till ökad samverkan.

Sverker Sörlin föreslår att den nya finansieringsordning ges tre nya komponenter vid sidan av konkurrensutsatt finansiering som tidigare. Finansieringen ska bestå av en icke öronmärkt grundfinansiering liknande dagens K-medel, en prestationsbaserad finansiering av kundnytta samt särskilda medel öronmärkta för samverkan mellan lärosäten och forskningsinstitut.

Den grundläggande finansieringen, ”innovationssystemets fakultetsanslag”, tillförs i Sverker Sörlins förslag koncernen utan mellanhänder som ett bidrag beräknat på föregående års omsättning. Denna modell används också av Fraunhoferinstitutet och betraktas av dem som mycket framgångsrik. Anslaget föreslås utgöra högst 20 procent av intäkterna – att

jämföra med högskolans fakultetsanslag för forskning som i genomsnitt uppgår till 45 procent av högskolans totala forskningsintäkter.

I praktiken skulle enligt Sverker Sörlin justeringar i förhållande till institutens omsättning göras genom att beslut om statens åtagande görs i form av fyraåriga ramprogram i samband med den forskningspolitiska propositionen. Ramprogrammen bör i sin tur beräknas på omsättningsförändringarna under föregående fyraårsperiod och framtidsbedömningar inom koncernen. Om tillväxten i institutssektorn är snabb kommer den procentuella andelen av omsättningen att sjunka något mot slutet av en fyraårsperiod.

Den prestationsbaserade finansieringen ska premiera kärnuppgiften: FoU-samverkan med företag. Finansieringen bör ligga på en sådan nivå att det gör att företagen får ett incitament att genomföra FoU-satsningar som de annars bedömer som finansiellt riskabla och skulle tveka inför. Samtidigt får andelen statlig finansiering inte ligga så högt att den ger ett incitament till institut att offerera till priser som gör att också umbärliga projekt kommer att genomföras. Utredarens förslag är en statlig medfinansieringsnivå på omkring 1/3 av projektens totalkostnad, vilket betyder att näringslivet normalt finansierar 2/3. En något högre medfinansiering, dock inte högre än 50 procent, kan införas för mindre och medelstora företag eller företag inom branscher med liten erfarenhet av FoU.

Den tredje delen av finansieringen ska syfta till samverkan mellan UoH och institut. Sverker Sörlin föreslår att detta administreras av Vinnova. Stödet skulle inledas på nivån 150 miljoner kronor per år och trappas upp till 200 miljoner kronor, varav omkring hälften bör gå till institut och hälften till högskolan.

Sverker Sörlin presenterar i sin rapport följande finansieringsbild i ett tänkt tillstånd ca 2010:

- Statens grundfinansiering till koncernen (15–20 %)
- Incitamentsprogram, Vinnovas andel (15–20 %)
- Incitamentsprogram, näringslivets andel (30 % [dvs. 70% av programkostnaden])
- Vinnovas och KK-stiftelsens samverkansprogram institut/högskola (4 %)
- Vinnovas projektstöd (4 %)
- Övriga offentliga finansiärer (4 %)
- EU (6 %)
- Näringslivet, Sverige och utlandet (17 %)

Sverker Sörlin lyfte redan 2004 i en rapport fram följande:

”På grund av den mycket låga basfinansieringen har de svenska instituten haft sämre förutsättningar än sina europeiska motsvarigheter att motfinansiera sina EU-projekt, vilket lett till försämrade konkurrenskraft. Även svenska företag har därför vänt sig till europeiska institut, till exempel i Tyskland och Holland, i stället för till svenska för att få sin FoU utförd eftersom villkoren där är gynnsammare” (VINNOVA 2003, ss. 44–50).

Det är således av vikt att finna en finansieringsmodell som gör att instituten kan vara lika attraktiva partners till näringslivet som instituten i länder som Tyskland och Nederländerna. Den nya finansieringsmodellen bör vara långsiktig och ramfinansieringen bör omfatta minst rullande fyraårsperioder.

9.3 Kapitalisering av holdingbolaget

Nuvarande IRECO-institut är i huvudsak färdigstrukturerade. Sedan IRECO övertogs till 100 procent av staten har ingen långsiktig lösning av administrationsanslag kunnat tas fram. För 2007 ges ett anslag på 8 miljoner kronor. En långsiktig lösning för IRECO:s administrativa kostnad måste åstadkommas.

Förutsatt att man värderar andelar i koncernföretag och intresseföretag till 0 kronor uppgår det egna kapitalet till ca 3,5 miljoner kronor. Bolaget är således mycket svagt

kapitaliserat. Av bolagets kostnader faller huvuddelen på löner, pensioner och lokaler. Då IRECO är ett holdingbolag utan egen verksamhet är en jämförelse av klöverbladens soliditet inte relevant.

Tabell 9.2: Nyckeltal för IRECO (miljoner kronor)

IRECO Holding AB (moderbolaget – justerat)

Mkr	2006	2005	2004	2003
Intäkter	6	12	9	8
Rörelseres.	0	-4	-5	-1
Res e skatt	0	0	0	0
Rörelsemarg.	3,3%	-33,0%	-54,0%	-7,5%
Eget kapital	32	32	2	1
Soliditet	26%	9%	3%	12%

För att det nya holdingbolaget ska kunna få viss handlingsfrihet att bygga kompetenser och driva omstruktureringsarbetet bör bolaget få en tillräcklig kapitalisering. Som en jämförelse kan nämnas att statens hittillsvarande finansiering av omstrukturen för IRECO-instituten under 2003–05 var ca 70 miljoner kronor.

9.4 Behovet av kapitalisering av instituten

Nedan följer en jämförelse och analys mellan de nuvarande IRECO-instituten och ett urval av börsnoterade konsultbolag

Som framgår av nedanstående tabell har börsnoterade konsultbolag en soliditet på ca 53 procent. Här bör man dock beakta att ett flertal av dess bolag har betydande good will-poster i sina balansräkningar. Justerat för dessa faller soliditeten till

ca 34 procent. Vidare ska beaktas att de börsnoterade konsultbolagen lämnar utdelning, vilket inte klöverbladen gör. Det innebär att klöverbladen över tiden kommer att kunna förbättra sin soliditet ytterligare.

Tabell 9.3 Nyckeltal (Soliditet (%)) för börsnoterade konsultbolag

Bolag	2003	2004	2005	2006	2007
Cybercom	54,1	65,2	67,7	66,3	69,0
HiQ	64,8	64,7	64,2	68,4	68,4
Rejlers	53,3	51,9	47,0	53,2	50,0
Semcon	19,1	23,1	29,7	40,0	46,4
Sigma	34,7	42,4	53,9	52,1	50,1
Sweco	32,4	38,1	43,2	40,8	40,0
ÅF	30,5	30,0	47,6	47,5	48,0
Genomsnitt	41,3	45,1	50,5	52,6	53,1

En fortsatt omstrukturering av institutsektorn leder också till att klöverbladen kommer att växa genom att de innehåller fler institut. Större klöverblad kan öka sina kundportföljer och minska exponeringen mot enskilda kunder vilket ytterligare minskar kapitalbehovet. Eventuella omstrukturingskostnader kan hanteras i särskild ordning på liknande sätt som gjorts hittills.

Swerea (tabell 9.4) har idag i jämförelse exempelvis med konsultbolagen (tabell 9.3) god soliditet och något kapitaltillskott behövs ej.

Tabell 9.4: Nyckeltal för Swerea (miljoner kronor)

År	2006	2005*
Intäkter	296	214
Rörelseres.(mnkr)	8	-3
Res e skatt(mnkr)	18	2
Rörelsemarg.	2,7%	-1,2%
Eget kapital(mnkr)	186	151
Soliditet	57%	60%

*) 2005 förlängt räkenskapsår

SICT är idag något underkapitaliserat, men utvecklas mot en tillfredsställande kapitaliseringsnivå.

Tabell 9.5: Nyckeltal för SICT (miljoner kronor)

År	2006	2005*
Intäkter	340	165
Rörelseres.	-5	-1
Res e skatt	-2	0
Rörelsemarg.	-1,4%	-0,5%
Eget kapital	60	63
Soliditet	33%	30%

*) 2005 förlängt räkenskapsår

Av tabell 9.6 framgår att STFI-Packforsk är idag tillfredställande kapitaliserat. Soliditeten har på senare år stigit. Bolaget ägs till 29 procent av IRECO.

Tabell 9.6: Nyckeltal för STFI-Packforsk (miljoner kronor)

Mkr	2006	2005	2004	2003
Intäkter	291	291	274	234
Rörelseres.	6	14	7	-12
Res e skatt	5	10	8	-6
Rörelsemarg.	2,1%	5,0%	2,7%	-4,9%
Eget kapital	52	48	38	30
Soliditet	31%	33%	29%	23%

Sammanfattningsvis kan konstateras att kapitaliseringen av instituten i huvudsak är tillfredsställande.

9.5 Framtida statligt finansieringsbehov

Den svenska institutssektorn har en låg grad av statlig finansiering i jämförelse med utländska institut. Forskningsinstitut i flera konkurrentländer har en statlig finansiering på 50–60 procent varav ca hälften är grundfinansiering att jämföra med den svenska institutssektorn med en offentlig finansiering på 22 procent varav ca hälften är s.k. K-medel (basfinansiering). Detta faktum lyfts också fram i budgetpropositionen för 2007 (prop 2006/07:1).

I Sverker Sörlins rapport lämnas förslag till hur en stärkt statlig finansiering av instituten kan utformas. Den struktur som föreslås innebär i huvudsak tre komponenter för finansiering; basfinansiering som andel av omsättningen och som disponeras av det nya holdingbolaget, incitamentsfinansiering, likaså som

andel av omsättningen och som samfinansieras med näringslivet och särskilda incitament för en ökad samverkan mellan institut och lärosäten. En sådan finansieringsstruktur har i huvudsak givits stöd i remisshanteringen av rapporten. Att koppla del av finansieringen till omsättningen tillämpas med framgång vid Fraunhoferinstituten i Tyskland.

Det finns flera motiv för en förstärkt finansiering som är kopplad såväl till institutens utvecklingsmöjligheter som till den pågående processen. En stärkt finansiering av institutssektorn är en nödvändig signal för att visa att staten tillmäter institutssektorn en stor betydelse och för att påbörja processen mot en stärkt institutsstruktur. Den är också en viktig förutsättning för att en omstruktureringsprocess kan genomföras inom rimlig tid och med tillräcklig stabilitet. Delar av det svenska näringslivet, inte minst de små och medelstora företagen, behöver instituten som en utvecklingsresurs för att snabbt kunna föra ut nya forskningsresultat och ny teknik, inte minst mer miljöanpassad teknik, på marknaden. En stärkt institutssektor ökar också förutsättningarna för att svenskt näringsliv och lärosäten att i högre utsträckning delta i internationella FoU-samarbeten, särskilt inom EU. Slutligen kan en stärkt institutssektor gynna mobiliteten mellan akademi och näringsliv i det svenska forsknings- och innovationssystemet och därigenom bidra till näringslivets kompetensutveckling.

Regeringens ställningstagande till den fortsatta utvecklingen av instituten bör bl.a. behandlas i den förestående forskningspolitiska propositionen. Förslag till finansiering baserade på Sverker Sörlins rapport redovisas nedan. Även andra finansieringsförslag ska beaktas.

9.5.1 Finansieringsförutsättningar

I rapporten anges finansieringsbehovet som procentandel av en omsättning för instituten. För att illustrera det finansieringsbehov som föreligger i enlighet med Sverker Sörlins förslag har

vi utgått från institutens omsättning år 2006 som anges i tabellen nedan.

Tabell 9.7: Institutens intäkter 2006 (miljoner kronor)

Institut	SICT	SP	STFI	Swerea	Totalt
Intäkter	340	807	291	296	1734

Av övriga institut som ingår i Sverker Sörlins rapport omsätter JTI ca 30 miljoner kronor, IVL 188 miljoner kronor och IMEGO ca 35 miljoner kronor, dvs ytterligare ca 250 miljoner kronor.

9.5.2 Basfinansiering

Sverker Sörlin pekar i sin rapport på ett basfinansieringsbehov för instituten på 15–20 procent. Vid bestämning av resursbehovet bör medfinansiering av EU-projekt ingå i denna post då det är svårt att förutse vilken finansiering för deltagande i EU-projekt som krävs. Från det sjunde ramprogrammet för FoU som löper från 2007 till 2013 kommer institutens finansiering för deltagande i EU-projekt att vara 75 procent av kostnaden i stället för 50 procent som idag. Man kan dock överväga om någon incitamentsmodell för att främja deltagande i EU-projekt bör byggas in i basfinansieringen. Givet att basfinansieringen bör utgöra 20 procent blir finansieringsbehovet 350 miljoner kronor för SP och dagens IRECO-institut. Det ska jämföras med den finansiering som föreslås för 2008 som är 250 miljoner kronor för IRECO och SP. När fler institut införs i strukturen kommer finansieringsbehovet att öka i motsvarande grad, exempelvis om IVL, IMEGO och JTI förs in med ytterligare ca 50 miljoner kronor.

Ansvar för att fördela basfinansieringen bör ligga på holdingbolaget. Fördelningen bör i huvudsak följa de kriterier

som utvecklats av IRECO och Vinnova och bygga på gemensamma strategier för instituten. En viktig uppgift för holdingbolaget blir att använda basfinansieringen till att stärka samverkan mellan de olika instituten och institutgrupperna i holdingbolagsstrukturen.

9.5.3 Incitamentsfinansiering

Den andra delen av finansieringen som föreslås i Sverker Sörlins rapport är s.k. incitamentsprogram. Även för denna finansiering föreslås en volym på 15–20 procent av omsättningen. Det förutsätts här att näringslivets andel utgörs av 30 procent av omsättningen. I rapporten pekas främst Vinnova ut som finansiär av dessa projekt mot bakgrund till att Vinnova är den huvudsakliga finansiären av teknisk FoU. I sina ambitioner att bli excellenta utvecklingsmiljöer måste instituten ges möjlighet att tillsammans med näringslivet forma excellenta utvecklingsplattformar inom områden som stärker industrins konkurrenskraft. Exempel på sådana områden är produktions- och miljöteknik.

För incitamentsinsatser beräknas enligt Sverker Sörlin ett finansieringsbehov av ca 350 miljoner kronor. Hur stor andel av dagens finansiering som är av denna typ är svårt att uppskatta. De olika instituten som kan ingå i strukturen har olika modeller för detta. IRECO-instituten erhöll 2006 projektfinansiering från Vinnova på ca 150 miljoner kronor.

9.5.4 Insatser för samverkan mellan UoH och institut

Vi har tidigare konstaterat att det hos lärosätena föreligger en bristande kunskap om instituten. I Sverker Sörlins rapport pekas på behovet av en stärkt samverkan mellan lärosäten och institut och att särskilda resurser avsätts. Anders Karlström har i sin rapport pekat på behovet av att institut och lärosäten utarbetar gemensamma strategier för hur de ska utveckla sin samverkan.

Insatser behövs således för att stärka samverkan mellan UoH och institut. För att ett sådant initiativ ska bli framgångsrikt och få genomslag krävs bl.a. att tillräckliga resurser avsätts och att de erbjuds såväl lärosätena som instituten.

Enligt Sverker Sörlin bör en sådan satsning inledningsvis ges en omfattning på 150 miljoner kronor att fördelas lika på institut och lärosäte. På sikt bör en volym på 200 miljoner kronor eftersträvas. Vinnova bör ansvara för genomförandet av satsningen. Som en viktig del av programmet bör lärosätenas och institutets roll i innovationssystemet utvecklas så att risken för dubblering av insatser minskas.

Institutens roll i kommersialisering av forskningsresultat har hittills sannolikt underskattats. Denna fråga bör ingå som en del i samverkansstrategierna med lärosätena. Eftersom instituten inte behöver tillämpa offentlighetsprincipen kan de på ett annat sätt än lärosätena hantera skydd av immateriella tillgångar. I sin roll som framstående innovations- och utvecklingsmiljöer bör instituten ha god inblick i marknadens behov och i vilka krav på anpassning och vidareutveckling som forskningsresultat behöver. I samarbetet kan såväl lärosätenas holdingbolag som Innovationsbron AB delta.

Denna typ av medel saknas i stort sett idag. Liknande projekt är det program för Institute Excellence Center som genomförs av Vinnova, KK-stiftelsen och SSF.

9.5.5 Samverkan med KK-stiftelsen

När IRECO bildades 1997 ägdes bolaget av staten, 55 procent och KK-stiftelsen 45 procent. Fram till dess att KK-stiftelsen överlämnade sina aktier i IRECO till staten vid årsskiftet 2006/07 har stiftelsen varit mycket aktiv i utvecklingen av institutssektorn och bidragit till finansiering på ca 900 miljoner kronor. KK-stiftelsens betydelse för IRECO-institutens utveckling lyfts också fram av Sverker Sörlin.

Även fortsättningsvis bör staten samverka med KK-stiftelsen för att utveckla institutssektorn. KK-stiftelsen har ett särskilt ansvar för de mindre och medelstora högskolorna som kan stärka sitt samarbete med instituten, men även institutens roll för kompetensutveckling i näringslivet kan vara ett samverkansområde.

10 Handlingsplan

Nedan formulerade handlingsplan syftar till att åstadkomma en stärkt institutssektor i Sverige. I budgeten för 2007 (prop 2006/07:1) konstateras att det finns ett behov av att stärka den forskning som sker vid landets industriforskningsinstitut. Sverige avviker från jämförbara länder genom att denna sektor är förhållandevis liten med mycket låg grad av statlig basfinansiering.

Handlingsplanen baseras på de förslag som finns i Sverker Sörlins utredning - En ny institutssektor. De åtgärder som förslås har av IDA-gruppen bedömts ha förutsättningar att leda till en stärkt institutssektor.

10.1 En mer sammanhållen institutsstruktur som kan uppträda mer samlat

- En utredning tillsätts som analyserar förutsättningarna för införandet av SP i gruppen. Målet bör vara att SP införs i gruppen senast 1 januari 2009
- Förberedelser inleds för att kunna föra in IVL i institutsgruppens holdingbolag. Ett första steg kan vara att holdingbolaget representeras i IVLs styrelse. IVL bör delta i institutens strategiarbete under hösten 2007
- Förutsättningarna för en bolagisering av JTI utreds f.n. internt inom JTI. I avvaktan på institutets ställningstagande bör JTI delta i institutens strategiarbete under hösten 2007.

- En utredning genomförs om förutsättningarna för att knyta FOI till institutsgruppen. Direktiv tas fram under hösten 2007. I direktiven bör prövas på vilket sätt FOI kan inlemmas i en institutsstruktur, bl.a. genom att det ges en liknande finansieringsstruktur som övriga institutssektorn.
- Förutsättningarna för att föra in IMEGO i institutsgruppen som ett hel- eller delägt institut undersöks under 2007.
- Vid en bolagisering av VTI är en förutsättning att det ska ingå i institutsgruppen.

10.2 Ett nytt holdingbolag skapas med en starkare roll att utveckla instituten

Ett nytt holdingbolag ska leda den utökade institutsgruppen. Det nya holdingbolaget föreslås få utökade arbetsuppgifter och ett nytt namn. Förberedelser för ett nytt holdingbolag inleds under hösten 2007 av IRECO. Målsättningen bör vara att ett nytt holdingbolag ska kunna vara på plats under 2008. Namnfrågan bör ingå som en del i institutens strategiarbete.

10.3 Institutens roll bör utvecklas

Institutens roll i innovationssystemet behöver utvecklas och förtydligas till att svara mot utvecklings- och innovationsexcellens. Utifrån denna inriktning bör instituten i samråd med näringslivet formulera strategier och i ökad utsträckning fokusera sin verksamhet. En viktig utgångspunkt bör vara en prioritering av institutens verksamhet. En gemensam strategi bör tas fram tillsammans med näringslivet under hösten 2007.

10.4 Samverkansprogram tillsammans med näringslivet

Instituten bör under hösten 2007, som underlag till den forskningspolitiska propositionen, ta fram förslag till program-satsningar som kan genomföras tillsammans med näringslivet.

10.5 Starkare samverkan mellan UoH och institut

UoH och instituten tar under hösten 2007 tillsammans med Vinnova fram gemensamma strategier för ökad samverkan. Strategierna bör omfatta såväl FoU-samarbete som insatser för att kommersialisering av forskningsresultat, t ex genom samverkan med UoH:s holdingbolag och Innovationsbron AB.

10.6 Instituterna ska utvecklas till en stark internationell aktör, särskilt inom EU

Instituten har varit framgångsrika deltagare i EU:s ramprogram för forskning. Instituterna bör utveckla sin kompetens för att bidra till ett ökat svenskt deltagande i EUs ramprogram. Denna uppgift bör vara prioriterad för instituten.

10.7 Fortsatt samverkan med KK-stiftelsen

KK-stiftelsen har hittills varit mycket aktiv i att utveckla institutsstrukturen, bl.a. som delägare och finansiär. Regeringen och instituten bör även fortsatt ha ett nära samarbete med KK-stiftelsen.

11 Slutsatser

Syftet med denna rapport är att omsätta den analys som Sverker Sörlin vid KTH har lämnat i juni 2006 i en handlingsplan. Den handlingsplan som redovisas i kapitel 10 bedöms av arbetsgruppen beskriva en rimlig process som har goda förutsättningar att skapa en starkare och bättre sammanhållen institutssektor. En bakgrund till denna strävan är att det i flera av våra konkurrentländer, t ex Tyskland, Finland och Nederländerna finns starka institutsstrukturer. En utgångspunkt har varit att en starkare institutsstruktur skulle kunna stärka det svenska innovationssystemet. Arbetsgruppen vill inte föreslå en förändring från den tradition som funnits i Sverige sedan lång tid med en stark UoH-sektor som huvudsaklig utförare av offentligt finansierad forskning. Däremot argumenteras i rapporten för en mer sammanhållen institutssektor som kan uppträda som en tydlig aktör såväl nationellt mot näringsliv och lärosäten som internationellt, bl.a. inom EU:s ramprogram för forskning.

11.1 En bredare institutsbas

Det är arbetsgruppens uppfattning att det finns fördelar med en mer sammanhållen institutsstruktur. I en sådan kan exempelvis större kritiska massor inom fokusområden uppnås liksom en större bredd i de tjänster som kan erbjudas. Strukturen kan också arbeta mer effektivt mot såväl näringsliv, bl a små och medelstora företag, som mot lärosäten. Den kompetens för

deltagande i EUs ramprogram som finns hos vissa institut kan bredare komma hela strukturen till del.

Det är angeläget att en process mot en större mer sammanhållen institutssektor inleds bestående av de institut som har fördelar av detta. För att åstadkomma en sådan process behövs tydliga politiska signaler från de departement som ansvarar för respektive institut. Det skulle också underlätta om dessa institut på sikt ges en liknande finansieringsstruktur. Ett minimum bör vara att så många som möjligt av instituten deltar i det strategiarbete som bör inledas under hösten 2007 för att bl.a. kunna bidra till arbetet med forskningspropositionen. När det gäller basfinansiering bör sådan finansiering prioriteras eftersom det stärker sektorns utveckling och ökar dess möjligheter att få annan finansiering.

Arbetsgruppen föreslår att en utredning bör göras om att föra in SP under det holdingbolag som efter ombildning kommer att utgöra centralpunkten i institutsstrukturen. En sådan utredning bör ske snarast med målet att föra in SP senast 1 januari 2009.

Arbetsgruppen föreslår också att en process inleds som på sikt möjliggör att ytterligare institut, t.ex. IVL och IMEGO kan föras in i strukturen. I ett första steg bör dessa institut kopplas så nära huvudstrukturen som möjligt, exempelvis genom gemensamma strategier, deltagande i styrelser eller genom deläggande.

Det bör finnas ett intresse för att även koppla FOI närmare en sammanhållen institutsstruktur. För detta steg krävs dock att ett analysarbete genomförs som kan identifiera hur en sådan process bör drivas. En utredning som möjliggör att ge FOI en liknande utformning som övriga institut med bl.a. tillgång till basfinansiering, incitamentsfinansiering och gemensamma program bör genomföras skyndsamt.

En utredning om en bolagisering av VTI har genomförts. Utredaren föreslår en bolagisering. En sådan kan tidigast genomföras till 1 juni 2008. En förutsättning för en bolagisering är att VTI införs i institutsstrukturen.

11.2 Ett förnyat holdingbolag

Arbetsgruppen föreslår att ett holdingbolag skapas som ges ett bredare mandat än det som IRECO haft. Holdingbolaget skulle då också ges ansvar för institut som inte ingått i IRECO-gruppen. Av dessa skäl föreslås att IRECO Holding AB ges ett nytt namn och ett nytt uppdrag. Namnfrågan bör utnyttjas för att samla den utvidgade institutskretsen, liksom för att skapa ett varumärke för den svenska institutssektorn som bygger såväl på den sammanhållna strukturen som de ingående instituten. Gruppen tror att det finns ett viktigt symbolvärde i att på detta sätt markera en nystart för institutssektorn.

Det nya holdingbolaget bör vidare ges ansvar för att ta fram gemensamma strategier för institutssektorn och för att direkt fördela de basfinansiering som ska föras ut i strukturen. Detta innebär en förstärkning av holdingbolaget jämfört med hur det ser ut idag. Vår bedömning är dock att ett nytt förstärkt holdingbolag är en viktig förutsättning för att institutsgruppen ska kunna utvecklas och bildandet av det nya holdingbolaget bör därför prioriteras.

11.3 En starkare koppling till högskolan

Under utredningen har vi liksom Sverker Sörlin kommit fram till att det finns utrymme för en bättre samverkan mellan lärosäte och institut. En sådan samverkan skulle dels stärka institutens forskningskapacitet samtidigt som lärosätenas innovationskapacitet kan utvecklas till ömsesidig nytta. Därför behövs resurser och politiska signaler för att stimulera lärosätenas och institutens intresse för ett utökat samarbete. En sådan samverkan skulle också påverka mobiliteten hos UoH gynnsamt. Det är gruppens uppfattning att en satsning på en ökad samverkan mellan institut och lärosäte bör inledas så snart som möjligt.

11.4 En mer fokuserad institutssektor

Institutssektorn innehåller både sektoriellt baserade institut och mer tvärgående inriktade institut. Institutens roll gentemot näringslivet har historiskt sett varit olika, alltifrån provningsverksamhet till att verka som företagets utvecklingsavdelning. I rapporten pekar gruppen på behovet av att institutens roll i innovationssystemet ges en tydlig beskrivning. Arbetsgruppen föreslår att institutens bör utveckla sin roll som excellenta miljöer för utveckling och innovation på samma sätt som lärosätena bör eftersträva excellens inom utbildning och forskning. Denna roll behöver utvecklas, dels vad avser vilken fas i innovationsprocessen som instituten ska vara aktiva i, dels vad avser inom vilka områden som instituten kan uppvisa excellens. Det är dock gruppens uppfattning att det är nödvändigt med en tydligare roll för instituten identifieras så att deras relation till såväl näringsliv som lärosäten kan utvecklas.

11.5 En institutssektor som svarar mot näringslivets behov

Näringslivet är institutens viktigaste kund. Trots detta utnyttjas inte instituten av näringslivet i den utsträckning som är önskvärd. Därför behöver instituten stärka sin samverkan med näringslivet och öka sin synlighet. Gemensamma strategier och programsatsningar som kan leda till gemensamfinansierade utvecklingsinsatser behöver utvecklas, bl.a. inför arbetet med den forskningspolitiska propositionen. Områden som näringslivet särskilt pekar på är produktions- och miljöteknik.

Miljöteknik är ett område där det saknas en tydligt industriellt inriktad institutsaktör. Flera av instituten täcker olika delar av miljöområdet men ingen täcker en helhet. En särskild programsatsning som kan möjliggöra för instituten att till näringslivet erbjuda ett samlat utbud skulle behöva utvecklas. Instituterna bör snarast ges i uppdrag att ta fram en gemensam

strategi för att arbeta med miljöfrågorna. Programmet bör tas fram i nära samarbete med Vinnova och Formas vilka gemensamt har tagit fram en strategi för miljöteknik.

11.6 En starkare aktör i EU:s ramprogram

Instituten har traditionellt varit en stark aktör i EU:s ramprogram. Vissa institut, t ex inom det skogsindustriella och det metallurgiska området, har varit särskilt framgångsrika. Det sjunde ramprogrammet innebär att EU:s forskningsprogram över perioden 2007–2013 ges en 50 procent högre årlig finansiering. Samtidigt ges instituten en ökad finansieringsgrad, 75 procent i stället för 50 procent. För att Sverige ska kunna bibehålla ett högt deltagande i ramprogrammet, särskilt från näringslivets sida, kan instituten spela en väsentlig roll. En mer sammanhållen institutssektor ger möjligheter för samtliga institut att dra nytta av den kompetens som finns utvecklad hos de mest framgångsrika. Detta skulle kunna vara en viktig insats för att stimulera ett fortsatt starkt svenskt deltagande i EU:s ramprogram för forskning.

Remissammanställning

Inledning

Genom regeringsbeslut 16 mars 2006 uppdrog regeringen åt KTH att genomföra en analys av den svenska institutssektorn. Uppdraget genomfördes av professor Sverker Sörlin och en rapport – En ny institutssektor – överlämnades till regeringen 20 juni 2006. Analysen fokuserade på instituten i den s k fyrklövern (Ireco och SP) men omfattade också andra institut med betydelse för industriell utveckling; Skogforsk, JTI, Imego, IVL; liksom FOI och VTI.

Rapporten var föremål för en hearing som hölls 6 december 2006 och besöktes av ca 100 personer. Hearingen fokuserade kring tre frågeställningar:

- Hur man ställer sig till förslaget om en helstatlig institutskoncern med en bred krets av institut som medlemmar
- Hur FOI skall läggas in i koncernen
- På vilka områden som samverkan mellan institut och lärosäten bör utvecklas och vilka som är de största hindren.

Inbjudna remissinstanser inbjöds också att inkomma med skriftliga synpunkter senast 22 december. Hittills har 35 organisationer inkommit med skriftliga kommentarer. Nedan görs en

sammanställning av de viktigaste synpunkterna som kommit fram vid såväl hearingen som i de skriftliga bidragen.

En statlig institutskoncern

Flertalet remissvaren är positiva till att institutssektorn stärks. Som skäl för detta anges att de kan stärka det svenska innovationssystemet i den globala konkurrensen (Karlstad universitet, Vinnova), att den kan bli en mer stabil part i samarbetet med industrin (FAV) och en mer stabil samarbetspart med lärosätena (Umeå universitet, Chalmers, KTH). Lärosätena påpekar dock att en stärkt institutssektor inte får gå ut över den förstärkning och behovsmotiverad forskning som är nödvändig och kommer dem till del. Luleå tekniska högskola efterlyser en analys av de negativa konsekvenserna av en stark utbyggnad av instituten.

Flera remissinstanser är också positiva till att staten går in som majoritetsägare (SP, Teknikföretagen, FAV, KK-stiftelsen). Detta måste dock innebära att instituten ges nödvändiga muskler för att kunna bli en självständig spelare (FAV). Det är också mycket viktigt att finna former för hur näringslivet kan engageras i utvecklingen av institutssektorn.

I flera av remissvaren understryks också att en institutskoncern måste medge en stor flexibilitet. Denna flexibilitet bör omfatta ägandet (Teknikföretagen) eller i institutets roll (Chalmers) gentemot högskola och näringsliv. Vid utvecklingen av en institutskoncern bör denna så långt som möjligt ske genom bottom-up (KTH, SP, Teknikföretagen) och det måste finnas ett samordningsvinster med att institut ingår (Swerea).

Några svar lyfter fram att vissa institut har offentliga aktörer som stora uppdragsgivare (IVL, VTI) och att en institutskoncern måste kunna ta hänsyn till detta.

Några remissinstanser med koppling till de areella näringarna, JTI, Skogforsk (ägs i dag privat), SLU och Formas förordar att

institut inom deras sektor inte läggs in i en institutskoncern utan att samarbete genomförs i form av partnerskap.

Ägande

Betydelsen av ägarfrågan lyfts fram av flera remissinstanser. Denna fråga har ej i tillräcklig utsträckning behandlats i rapporten och mer underlag behövs (Swerea, KK-stiftelsen). Flera är positiva till att staten går in som majoritetsägare (SP, FAV). Teknikföretagen och IRECO lyfter fram den nödvändiga flexibilitet i strukturen som holdingbolagsstrukturen medger där olika grader av delat ägande i dotterbolagen kan rymmas och lyfter som exempel fram att exempelvis skogsbranschen varit en pålitlig ägare och även fortsatt måste ges utrymme för ett majoritetsägande. Holdingbolaget bör då utveckla sin roll som expert på ägarstyrning, fungera som talesman för institutsektorn och vara en aktör i en fortsatt omstrukturering.

Swerea å andra sidan lyfter i sitt svar fram att staten måste bestämma sig för om man vill ha en ägarsamordning eller en verksamhetssamordning. Man menar också att den modell som rapporten föreslår med delat ägande på såväl dotterbolags- som koncernnivå inte ger tillräckligt inflytande för koncernmodern och förordar istället att dotterbolagen är helägda av en koncernmoder som ha delat ägande mellan staten och näringslivet.

KK-stiftelsen lyfter i sitt svar fram betydelsen av att institutstrukturen innehåller starka ägare för att möjliggöra ett kraftfullt agerande.

Struktur

Flera företrädare för näringslivet; Ericsson, Scania, Volvo, Svenskt Näringsliv, Teknikföretagen; förordar en enkel struktur för koncernen för att underlätta näringslivets engagemang i utvecklingen av instituten. Flera remissinstanser lyfter fram att

en fortsatt institutsstruktur bör bygga på fyrklövern (SP, Teknikföretagen). Teknikföretagen anser att den fortsatta strukturen bör utvecklas av styrelsen i moderbolaget och SP anser att strukturen bör utvecklas genom att flera institut ansluter sig på frivillig grund.

I flera svar lyfts också betydelsen av att profilera de individuella instituten och inte koncernen (IRIS, SP, Jernkontoret, STFI-Packforsk) eftersom dessa är mest kända och kan mobilisera intresse från intressenterna.

Som nämnts ovan önskar inte institut inom de areella näringarna (JTI, Skogforsk) liksom SLU och Formas att dessa institut ingår i en institutskoncern.

Finansiering

Eftersom finansieringsfrågan inte var del av hearingen tas här endast upp mer principiella frågor om institutens finansiering. Chalmers är försiktigt positiva till att särskilda medel avsätts för samverkansprojekt mellan lärosäte och institut. FAV betonar att det för institutens fortsatta utveckling är angeläget att dessa ges tillräckliga muskler så att de klarar av fluktuationer i finansiering och slipper låta finansieringsfrågan i alltför stor utsträckning styra verksamheten.

Vinnova påpekar att det finns alternativ till den finansieringsmodell som föreslås i rapporten.

Institutens roll i innovationssystemet och samverkan med UoH

I flera av remissvaren lyfts potentialen av en ökad samverkan mellan lärosäten och institut fram. Som skäl för ökad samverkan anges stärkt internationell konkurrenskraft (KTH, Vinnova) gemensamt utnyttjande av dyrbar utrustning, ökad mobilitet (Umeå universitet, Chalmers), stöd till innovationssystemet

kring lärosätet (Umeå universitet) och vid genomförandet av den tredje uppgiften (Vinnova). Förslaget med särskild finansiering av samarbete mellan lärosäte och institut ges visst stöd (Chalmers).

Flera remissinstanser identifierar rollfördelningen mellan lärosäte och institut som ett problem för en utökad samverkan. Med en tydligare rollfördelning och en stärkt institutssektor kan samarbetet stärkas (Chalmers, Umeå universitet, KK-stiftelsen). Den oklara rollfördelningen riskerar att leda till att institut akademiseras och lärosäten tar institutsliknande uppgifter (Karlstad universitet).

Vinnova påpekar att ett hinder för ökad samverkan är den okunskap om institut som råder vid lärosätena.

Flera institut (SP, Swerea) påpekar också att det råder en obalans vid medelstilleddning till lärosäten och institut till de senares nackdel. En mer jämbördig behandling skulle gynna ett samarbete.

Skall FOI ingå i koncernen?

En fråga vid hearingen betraktar möjligheten att FOI, som föreslås i utredningen, inlemmas i en institutskoncern. Flera remissinstanser påpekar att det mycket väl kan finnas synergieffekter mellan FOI och övriga institut men att FOI, mot bakgrund till att det är så stort och dess verksamhet skiljer sig måste anpassas innan det inlemmas i koncernen (Swerea, SICT, Scania, Volvo, Teknikföretagen, Ireco).

FOI själva pekar på att det är olämpligt att ingå i koncernen eftersom man då måste släppa myndighetsrollen vilken är betydelsefull för verksamheten, särskilt mot utländska kunder. Man lyfter fram sitt eget förslag att bilda holdingbolag för att kommersialisera sin kunskap som en alternativ väg.

FMV å andra sidan pekar på otydligheten vad gäller FOI:s dubbla roll som både myndighet och forskningsutförare och ser ett införlivande av FOI i en institutskoncern som en lösning på

problematiken. Försvarsindustriföreningen anser att en analys behövs för att klargöra FOI:s roll och att FOI:s uppdrag bör fokusera på att understödja industrins specialisering.

Försvarsmakten pekar på behovet av FOI för sin kunskapsförsörjning och det nödvändiga i att FOI förblir myndighet, bl.a. för verksamhetens sekretesskrav, och att innehållet är fokuserat mot försvarets behov. Emellertid finns delar som är av mer generell natur och som kan göras bredare tillgängligt för näringslivet.

Frågor som saknas i rapporten

Vägverket påpekar att flera institut med relevans för deras verksamhet saknas; Sveriges Geotekniska institut, Cement- och Betonginstitutet (CBI), och Stålbyggnadsinstitutet (SBI). Även Iris lyfter fram institut som saknas, förutom CBI och SBI också SIQ, Glafo, Swedish LCD Center och Chalmers Industriteknik (CIT).

Fortsatta arbete

I flera av remissvaren lyfts betydelsen av att fortsätta arbetet med att utveckla institutssektorn snarast och den färdplan som skisseras tas emot positivt (SP, Karlstads universitet, KTH, Vinnova). Flera instanser påpekar att ytterligare underlag behövs (Swerea, KK-stiftelsen) men andra tycker det är angeläget att det fortsatta arbetet kommer igång och att problemen får lösas under resans gång (Industrikommittén). Företrädare för industrin (FAV) och instituten (SICT) påpekar att de önskar delta mer aktivt i det fortsatta arbetet eftersom rapporten inte i tillräcklig utsträckning tagit hänsyn till deras synpunkter.

Beslut om inrättande av arbetsgrupp

Förordnanden i arbetsgrupp

